

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Sexuální výchova na základních školách

Sex education in elementary school

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PaedDr. Nataša Mazáčová, Ph.D.

Autor:

Aneta Valášková

Praha 2023

Poděkování

Ráda bych poděkovala mé vedoucí bakalářské práce PaedDr. Nataše Mazáčové, Ph.D., za odborné vedení, cenné informace, zkušenosti a milý přístup při vedení mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří se zapojili do dotazníkového šetření, za jejich čas, ochotu a cenné náměty.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Sexuální výchova na základních školách“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 7. 2023

Aneta Valášková

Anotace

Bakalářská práce „*Sexuální výchova na základních školách*“ se v teoretické části zabývá názory odborníků na to, kdy je vhodné začít se sexuální výchovou a která témata jsou vhodná v různých věkových obdobích. Dále pojednává o zařazení sexuální výchovy do Rámcového vzdělávacího programu na prvním a druhém stupni základní školy. Také popisuje podmínky sexuální výchovy a aktivizační metody, které by se při výuce měly využívat. V neposlední řadě se věnuje zahrnutí tématu sexuální identity a orientace do výuky sexuální výchovy a prevenci sexuálního násilí ve výchově. Praktická část se zabývá průzkumem zařazení sexuální výchovy a sexuálních témat do výuky na základních školách. Také zjišťuje postoje žáků k sexuální výchově a komunikaci o sexu mezi rodiči a dětmi. Tyto poznatky byly získány pomocí dotazníkového šetření.

Klíčová slova:

Sexuální výchova, výchova ke zdraví, sexualita, Rámcový vzdělávací program, podmínky sexuální výchovy, metody sexuální výchovy, sexuální orientace, sexuální násilí.

Annotation

The bachelor's thesis "Sex education in elementary school" deals in the theoretical part with the opinions of experts on when it is appropriate to start with sex education and which topics are appropriate in different age periods. It also discusses the inclusion of sex education in the Framework Education Curriculum at primary and lower secondary level of elementary school. It also describes the conditions of sex education and activation methods that should be used during teaching. Last but not least, it is dedicated to including the topic of sexual identity and orientation in the teaching of sex education and the prevention of sexual violence in education. The practical part deals with research on the inclusion of sex education and sexual topics in teaching at elementary schools. It also investigates the attitudes of pupils towards sex education and communication about sex between parents and children. These findings were obtained using a questionnaire survey.

Key words

Sex Education, Health Education, sexuality, Framework Educational Curriculum, conditions of sex education, methods of sex education, sexual orientation, sexual violence.

Obsah

Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Pojetí sexuální výchovy v současné škole	9
1.1 Cíle sexuální výchovy.....	10
1.2 Důležitá témata v sexuální výchově.....	10
2 Zařazení sexuální výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu.....	12
3 Podmínky sexuální výchovy	14
3.1 Znalost úrovně vědomostí, postojů, dovedností a chování žáků v oblasti sexuální výchovy	14
3.2 Znalost úrovně interpersonálních vztahů mezi žáky a schopnost vychovatele vytvářet pozitivní přátelské vztahy mezi žáky navzájem i mezi žáky a učitelem	14
3.3 Vhodné materiální podmínky pro výuku sexuální výchovy	14
3.4 Dostatečný časový prostor pro sexuální výchovu.....	15
3.5 Pozitivní vztah celého učitelského sboru k sexuální výchově	15
4 Aktivizační metody v sexuální výchově	16
4.1 Dialogické metody.....	16
4.2 Problémové metody.....	16
4.3 Inscenační metody	17
4.4 Metody využívající psychodramatické techniky.....	18
4.5 Hry v sexuální výchově	18
5 Sexuální výchova v závislosti na věku dítěte	20
5.1 Dítě ve věku 3 let.....	20
5.2 Dítě ve věku 4 let.....	20
5.3 Dítě ve věku 5 let – předškolní věk	21
5.4 Mladší školní věk	22
5.5 Starší školní věk	22
5.6 Adolescence	23
6 Psychosociální vývoj dětí související se sexualitou	24
6.1 0 – 1 rok.....	24
6.2 2 – 3 roky	24
6.3 4 – 6 let.....	24
6.4 7 – 9 let.....	24

6.5	10 – 11 let: Pre-puberta	25
6.6	12 – 15 let: Puberta	25
6.7	16 – 18: Adolescent	25
7	Zahrnutí výuky o sexuální identitě a LGBT problémech do výuky sexuální výchovy	26
7.1	Biologické kořeny sexuální orientace	26
7.2	Heteronormativita a šikana ve školách	27
7.3	Učitelé jako vzory	28
8	Sexuální násilí a jeho prevence ve výchově	29
8.1	Sexuální obtěžování	29
8.2	Sexuální obtěžování na internetu	30
8.3	Sexuální obtěžování ve škole	30
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	31
9	Cíl práce	31
10	Charakteristika zkoumaného vzorku	31
11	Metoda výzkumu	31
12	Hypotézy	33
13	Způsob provedení výzkumu	33
14	Vyhodnocení dotazníkového šetření	35
15	Diskuse	56
	Závěr	58
	Seznam použité literatury	59
	Internetové zdroje	59
	Přílohy	60

Úvod

V poslední době se hodně diskutuje o různých tématech, která jsou nebo by měla být součástí sexuální výchovy. Jedná se zejména o diskuse o interrupcích a právech žen rozhodovat o vlastních tělech, které probíhají v zemích po celém světě a v některých (například v Polsku) už je interrupce nezákonná, pokud nebyla provedena z důvodu ohrožení matky na životě. Dále také diskuse o právech lidí z LGBTQ+ komunity a právo stejnopohlavních párů na manželství a adopci dítěte. A v neposlední řadě také o sexuálním obtěžování a násilí, které jsou i v dnešní době pro někoho stále tabu.

Ve své bakalářské práci se budu v teoretické části zabývat názory odborníků na způsoby zařazení sexuální výchovy nejen do školní výuky, ale částečně také do výchovy rodičů, protože zdravý základ pro sexuální výchovu by dítě mělo dostávat od svých rodičů již od narození. Budu tedy rozebírat i téma psychosociálního vývoje dítěte a jak by měla sexuální výchova postupovat v závislosti na věku dítěte. Také se budu zabývat zařazením sexuální výchovy do Rámcového vzdělávacího programu na prvním a druhém stupni základních škol. Dále se budu ve své práci zabývat obecnou metodikou sexuální výchovy, která by měla pomoci učitelům zkvalitnit hodiny sexuální výchovy a inspirovat pedagogy ke zpestření hodin sexuální výchovy, například pomocí různých projektů, pomůcek a her.

Praktická část bakalářské práce zjišťuje současnou úroveň zařazení sexuální výchovy a sexuálních témat do výuky na základních školách. Také zjišťuje postoje žáků k sexuální výchově a jejich názor na úroveň a způsob její výuky. Dále se zaměřuje na míru komunikace o sexuálních tématech mezi žáky a jejich rodiči.

Cílem bakalářské práce je zmapovat a analyzovat optimální pojetí výuky sexuální výchovy v prostředí současné základní školy v kontextu informovanosti žáků a podpory v rozvíjení vhodných postojů, návyků a dovedností žáků. Dotazníkové šetření se následně zaměřuje na zjišťování a analýzu postojů žáků k současné úrovni a způsobu výuky sexuální výchovy, tedy, která témata z oblasti sexuální výchovy v dnešní době zajímají žáky nejvíce a kde o nich získávají informace, a také jestli je podle jejich názoru sexuální výchova vůbec důležitá a proč.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Pojetí sexuální výchovy v současné škole

Sexuální výchova má děti připravovat na život partnerský, manželský a rodičovský. S tím souvisí i příprava na sexuální život, ochrana zdraví a schopnost navazování mezilidských vztahů. To tedy znamená, že smysl sexuální výchovy je v přípravě dítěte na šťastný život, individuální i společenský. (Täubner, Janiš, 1999)

„Sexuální výchova je tedy široký projekt výchovy celé osobnosti dítěte pro jeho individuální, sociální a sociálně sexuální fungování v partnerství, manželství a rodičovství.“ (Täubner, Janiš, 1999, s.3)

Definovat sexuální výchovu lze jako záměrnou a cílevědomou činnost učitele vůči žákovi a spolupráci s ním. Co se týče obsahu sexuální výchovy, patří sem vědomosti o lidské sexualitě, životním stylu a zdraví, dále vědomosti z oblasti partnerských vztahů, manželství, rodičovství, a správné postoje k sexualitě jak společenské, tak emocionální (Täubner, 1996; in Täubner, Janiš, 1999). Tento obsah je přesně vymezený podle věkových kategorií žáků. (Täubner, Janiš, 1999)

Sexuální výchova má funkci informativní stejně jako funkci výchovnou. Učitel tedy může napomáhat osobnímu rozvoji svých žáků a formovat jejich postoje. A to je důvod, proč by učitel měl respektovat vývojovou úroveň svých žáků (Kneblová, 2010).

Sexuální výchova má na děti významný pozitivní vliv. Napomáhá při formování osobnosti a k objektivnímu vnímání sebe sama i vnějšího prostředí. Dále při formování názorů a postojů k sexualitě, životního stylu a zdraví, partnerství a mezilidských vztahů, manželství a rodičovství. A také má vliv na správný proces při tvorbě dovedností, návyků a chování nejen co se týče sexuálního chování a mezilidských vztahů, ale i dalších důležitých osobních dovedností. (Täubner, Janiš, 1999)

Sexuální výchova kultivuje hlavně sexuální chování. Tím se myslí chování přímo související s reprodukčním chováním a sexualitou. V širším smyslu slova jde o chování projevující se v mezilidských vztazích. Je součástí mezilidské komunikace a tvorby mravních norem a hodnot a má zásadní účast v partnerství, manželství a rodičovství. (Täubner, Janiš, 1999)

1.1 Cíle sexuální výchovy

„Cílem sexuální výchovy je šťastný pozitivní individuální život v partnerství, manželství a rodičovství, který funguje v harmonii se společností, s jejími normami a principy.“ (Täubner, Janiš, 1999, s.5). Tento cíl je odvozen od stavu rozvoje a potřeb společnosti a lidí, jedinců, kteří v ní žijí. (Täubner, Janiš, 1999)

Ve školní praxi je cíl sexuální výchovy dán třemi základními rovinami, ve kterých tato výchova probíhá. Jedná se o tyto roviny:

- 1. kognitivní a informativní rovina – žák by měl v sexuální výchově získat určité množství a kvalitu informací a vědomostí.
- 2. postojová a emocionální rovina – žák si vytváří určité množství a kvalitu emocionálních postojů a názorů ke vědomostem, dovednostem, návykům a chování z oblasti sexuální výchovy.
- 3. rovina dovedností, návyků a chování – žák v sexuální výchově získává určité množství dovedností, návyků a chování. (Täubner, Janiš, 1999)

Ideálně je tedy výsledkem sexuální výchovy kvalitní a zdravý život v partnerství, manželství a rodičovství. A to zahrnuje také sociální, etickou, psychickou a biologickou harmonii. (Täubner, Janiš, 1999)

Dílčí cíle sexuální výchovy jsou stejně jako její obsah vymezeny na základě věkových kategorií dětí podle základních rovin uvedených výše. Při každé věkové úrovni se od dítěte očekává také určitá úroveň vědomostí a chování. Hlavními dílčími cíli sexuální výchovy ve škole je pochopení rozmanitosti v projevech lidské sexuality, získání schopnosti správného vyjadřování ohledně sexuality a překonávání tabu v sexualitě a sexuální výchově. Dále se sem řadí vytvoření vztahu k mravním normám, předání důležitých informací ohledně ochrany před nemocemi, prevence užívání návykových látek a prevence sexuálního násilí. Také sem patří získání správného přístupu, pochopení a respektu k odlišnostem souvisejících s pohlavní identitou a sexuální orientací. (Täubner, Janiš, 1999)

1.2 Důležitá témata v sexuální výchově

Témat, která se v sexuální výchově probírají, nebo by se měla probírat je mnoho. Zde uvádím některá z nich se stručným popisem toho, co by měla jejich výuka obsahovat:

- **Pohlavní pud** – co to je, kdy se u člověka začíná objevovat/projevovat

- **Láska** – co to je, rozdíl mezi láskou a zamilovaností, zamilovanost a dospívání, láska milenecká, láska rodičovská
- **Pohlavní orgány a pohlavní znaky muže a ženy** – jak vypadá a funguje pohlavní ústrojí muže a pohlavní ústrojí ženy
- **Pohlavní styk, oplození** – k čemu dochází při pohlavním styku u dívek a k čemu u chlapců, panenská blána a její deflorace (protržení), ejakulace, cesta spermií k vajíčku, vznik nového života
- **Těhotenství a porod** – délka těhotenství, vývoj embrya v člověka, placenta, hormony během těhotenství, průběh porodu, kojení
- **Intimní hygiena** – jak by měla probíhat pohlavní hygiena muže a jak by měla probíhat pohlavní hygiena ženy
- **Menstruace a hygiena při menstruaci** – menstruační cyklus, ženské hygienické potřeby a způsob používání, hygiena – proč ne vana, ale sprcha, jak často se mýt, menstruační bolesti, změny nálad
- **Antikoncepce** – u mužů (přerušovaný pohlavní styk, prezervativ a jeho používání), u žen (poševní pesar, spermicidy, nitroděložní tělísko, hormonální antikoncepce)
- **Potrat/interrupce** – co to je, rizika interrupce, interrupční zákon, rozdíl mezi miniinterrupcí a normální interrupcí
- **Homosexualita a transsexualismus** – nejde o zvrácenost ani o nemoc, změna pohlaví u dívek a u chlapců – jak to funguje,
- **Sexuální obtěžování a zneužívání (nejen) dětí** – exhibicionismus, znásilnění, trestný pohlavní styk
- **Pornografie, prostituce, kuplířství**
- **Pohlavně přenosné nemoci** – přenos, prevence přenosu, kapavka, HIV/AIDS, syfilis atd. (Donát, Donátová, 2007)

2 Zařazení sexuální výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je platný od roku 2005 a od té doby prošel řadou změn a doplnění. RVP ZV je rozděleno do čtyř částí, nejrozsáhlejší je část třetí, která obsahuje pojetí a cíle základního vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata a rámcový učební plán. (Wikipedia [online], 2009)

Na 1. stupni základních škol je sexuální výchova realizována na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a její cíle, učivo a výstupy jsou vymezeny ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. (Rašková, 2006; in Rašková 2008)

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět rozvíjí zkušenosti, poznatky a dovednosti žáků, které získali výchovou v rodině a v předškolním vzdělávání. Jedná se o komplexní oblast, jejímž obsahem je člověk, rodina, společnost, příroda, kultura, vlast, zdraví a další témata. Tato oblast má žáky připravit na další výuku, která je realizována na základě vzdělávací oblasti RVP ZV Člověk a společnost, Člověk a příroda a Výchova ke zdraví. (RVP, 2010)

Tato oblast je členěna do pěti tematických okruhů: Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví. V tematickém okruhu člověk a jeho zdraví poznávají žáci své biologické a fyziologické potřeby, vývoj člověka od narození po dospělost, učí se o hygieně a výživě, mezilidských vztazích atd. Jedním z očekávaných výstupů této oblasti je uplatnění ohleduplného chování k druhému pohlaví a orientace v bezpečných způsobech sexuálního chování. (RVP, 2010)

Na 2. stupni je učivo, cíle a výstupy sexuální výchovy vymezeno ve vzdělávací oblasti RVP ZV Člověk a zdraví. Výuka je realizována v souladu se vzdělávacími obory Výchova ke zdraví a Tělesná výchova. Cílem této oblasti je vést žáky ke zdraví jako nejvyšší hodnotě, respektování pravidel soužití mezi vrstevníky a partnery, osvojení pravidel zdravého denního režimu, znalost rizik při užívání návykových látek, osvojení morálky, schopnost vymezení životních cílů apod. (RVP,2010)

Vzdělávací obor Výchova ke zdraví navazuje svým obsahem na oblast Člověk a jeho svět, kdy si žáci upevňují hygienické, stravovací, pracovní a preventivní návyky. Také rozvíjejí dovednosti odmítat škodlivé látky a čelit ohrožení v mimořádných situacích. Dochází k prohloubení znalostí o rodině, škole a vrstevnících a vztazích mezi lidmi. Žáci se učí dívat se na své činnosti z hlediska potřeb dospívajícího člověka a rozhodovat se ve prospěch svého zdraví. Na základě toho, že pojem zdraví má individuální a sociální

rozměr, je vzdělávací obor Výchova ke zdraví velmi úzce spojen s tématem Osobnostní a sociální výchova. (RVP, 2010)

3 Podmínky sexuální výchovy

Existují jisté podmínky výuky a výchovy. Jedná se o podmínky vnitřní (např. vrozené i získané vlastnosti, zdravotní stav, atd.) a podmínky vnější (např. materiální, společenské atd.). Oblast sexuální výchovy ovšem vyžaduje nový okruh těchto podmínek. Vyučující si musí uvědomit, jaké skutečnosti vytvářejí vhodné podmínky pro výuku sexuální výchovy ve škole ještě předtím, než začne toto téma vyučovat. (Täubner, 1996)

3.1 Znalost úrovně vědomostí, postojů, dovedností a chování žáků v oblasti sexuální výchovy

Každé dítě je jiné a učitel musí znát jeho úroveň vědomostí v oblasti sexuální výchovy, jeho postoje, dovednosti a chování. I rodiče mají rozdílné názory na toto téma a proto se mezi žáky objevují rozdíly znalostí a postojů. Některé děti jsou v oblasti sexuální výchovy zvědavé, pro jiné je nepříjemné se o tématu bavit. Aby byla výuka sexuální výchovy účinná, je zapotřebí, aby učitel znal a akceptoval tyto rozdíly mezi svými žáky, aniž by používal klasifikační prostředky. (Täubner, 1996)

3.2 Znalost úrovně interpersonálních vztahů mezi žáky a schopnost vychovatele vytvářet pozitivní přátelské vztahy mezi žáky navzájem i mezi žáky a učitelem

Jedná se o schopnost učitele vytvořit ve třídě vhodnou sociálně psychologickou atmosféru k výuce sexuální výchovy. Není možné provádět sexuální výchovu, pokud jsou ve třídě špatné vztahy mezi žáky nebo pokud je negativní vztah mezi žáky a učitelem. Učitel nesmí být autoritativní, ale vstřícný a žáci musí vědět, že mu mohou důvěřovat. To vede ke správné funkčnosti sexuální výchovy. (Täubner, 1996)

3.3 Vhodné materiální podmínky pro výuku sexuální výchovy

Důležitou materiální podmínkou je vhodná místnost, ve které má sexuální výchova probíhat. Vybavení a rozmístění lavic lze upravit, použít dekorace, upravit osvětlení a pomocí hudby navodit intimní atmosféru. Žák by měl mít pocit soukromí, důvěry a pohody. Další podmínkou je také vhodná literatura, kterou mají žáci k dispozici ke studiu a zpracování úkolů a referátů. Také lze využít různé filmy, modely a obrázky. Umění a kultura nabízejí velkou škálu prostředků a učitel by je měl do výuky sexuální výchovy začleňovat. (Täubner, 1996)

3.4 Dostatečný časový prostor pro sexuální výchovu

Vyučovací hodina nebo jen její část je krátký a nedostatečný časový úsek pro to, aby mohl učitel využívat širokých metod a prostředků. V tak krátkém čase není možné dávat jednotlivé jevy do souvislostí. Může potom docházet k omezení rozsahu tématu a výběru pomůcek a také znemožnění aktivizace žáků. Vhodnější jsou projektové víkendy, lyžařské kurzy apod. (Täubner, 1996)

3.5 Pozitivní vztah celého učitelského sboru k sexuální výchově

Žáci vnímají postoje dospělých a musí cítit, že i ostatní učitelé mají k této disciplíně pozitivní vztah, aby si uvědomily důležitost sexuální výchovy. Nejde o předmět, za který má zodpovědnost jen jeden pedagog, ale jedná se o součást celkové výchovy žáků. Není možné, aby učitel dělal dobrou práci, pokud je na to sám nebo dokonce dostává negativní nebo zesměšňující komentáře od svých kolegů. (Täubner, 1996)

4 Aktivizační metody v sexuální výchově

Metod pro výuku je celá řada, například monologické, dialogické, práce s textem apod. Pro sexuální výchovu se ale podle mého názoru nejlépe jeví metody aktivizační, protože podporují žáky v myšlení, aktivitě, tvořivosti, samostatnosti a formování sociálních vztahů. Tyto metody pomáhají žákům si představit jaké to je, nacházet se v určité situaci a řešit ji a díky tomu si mohou vytvořit nové postoje a názory. Proto zde tyto metody popisují.

4.1 Dialogické metody

Dialogické metody jsou založeny na slovní interakci mezi učitelem a žákem nebo žáky navzájem. Podstatou jsou otázky a odpovědi, kdy učitel klade otázky nebo odpovídá na otázky žáka a vede ho ke správnému závěru, který je cílem použité metody. Je důležité, aby se učitel a žáci na závěru shodli a aby se na něm žáci aktivně podíleli. Žák není jen objektem, na který má učitel působit, ale je jeho partnerem. Máme určité organizační formy, ve kterých může dialog probíhat. Rozlišujeme dialog v celé třídě (=hromadné vyučování), dialog ve skupině žáků (=skupinová práce) a dialog ve dvojicích (=párová práce). (Täubner, Janiš, 1999)

- Dialog v plénu nebo ve skupině – učitel klade otázky k tématu a žáci odpovídají. Lze využít metody hlasování (pomocí kartiček apod.) nebo řetězového dialogu = diskuse (žáci sedí v kroužku a reagují na myšlenky přednesené učitelem).
- Dialog na podnět simulovaného dialogu – dva učitelé vedou předem nacvičený dialog a žáci si během něj vytvářejí postoje a staví se na stranu toho, se kterým souhlasí.
- Dialog založený na anketě – učitel položí otázku a žáci písemně odpovídají, potom si odpovědi přečte a před žáky je vyhodnotí. Lze také využít možnosti tzv. „alternativní ankety“, kdy učitel zadá otázku s alternativními odpověďmi a žák si vybere tu, která je podle něj správná. Výsledky učitel vyhodnotí ve skupinovém dialogu a pomocí hlasování.
- Dialog (diskuse) na základě referátu žáka – učitel zadá žákovi téma navazující na výklad. Po referátu následuje dialog, kdy ostatní žáci kladou referentovi otázky nebo mu oponují. (Täubner, 1996)

4.2 Problémové metody

Jedná se o důležité aktivizační metody, které fungují v rámci organizačních forem. Často jsou využívány ve skupinové práci, ale mohou být využity i individuálně při práci s jedním

dítětem nebo při vyučování s celou třídou. Z důvodu jejich náročnosti na přípravu nejsou využívány ve velké míře, v sexuální výchově jsou ale důležité, protože formují intelektuální a emocionální postoje žáka k danému tématu. Základním prvkem je rozhodování, v němž má žák volit mezi alternativami na základě svých vědomostí. Dále jsou využívány případové metody, které lze dělit na Harvardskou (rozborovou) studii, fiktivní studii, řešení konfliktu, živou případovou studii a postupné seznamování s případem. (Täubner, Janiš, 1999)

- Harvardská (rozborová) studie – učitel představí žákům praktickou situaci ze života, kterou žáci následně řeší. Zadání může být různou formou, např. film, článek z časopisu apod.
- Fiktivní studie – jedná se o zkrácení předchozí metody. Žák řeší jeden konkrétní uměle konstruovaný problém.
- Řešení konfliktu – žáci jsou v roli rozhodčího/soudce, vyslechnou si popis konfliktu a rozhodnou ve prospěch jedné strany.
- Metoda živé případové studie – někdo, například rodič nebo učitel podává žákům skutečný příběh, který vypravěč sám prožil. Žáci vykládají své postoje a řešení.
- Postupné seznamování s případem – při zadání učitel schválně vynechá některé informace a žáci na ně musí přijít pomocí dotazů (jako „detektivové“). Tyto informace, které získají dotazováním, jsou důležité pro pochopení a vyřešení problému. (Täubner, Janiš, 1999)

4.3 Inscenační metody

Tyto metody jsou v sexuální výchově důležité díky tomu, že napomáhají při tvorbě dovedností sexuálního chování žáka. Sami žáci hrají konflikt nebo problém, který je podstatou této metody. Inscenační metody dělíme na:

- Strukturní inscenace – učitel předem zadá role, kterých se žáci drží od začátku až do konce konfliktu.
- Nestrukturní inscenace – maximálně tři žáci (herci), jejichž role nejsou nijak podrobně popsány a učitel nezadá způsob řešení, takže musí improvizovat, aby problém vyřešili.
- Demonstrativní inscenace – žáci pouze pozorují, konflikt předvádějí najmutí herci nebo učitel použije videozáznam. Diskuse nastává až po skončení scény. (Täubner, Janiš, 1999)

4.4 Metody využívající psychodramatické techniky

Tyto metody jsou vhodné spíše pro starší žáky, protože je pro jejich realizaci zapotřebí emocionální a intelektová vyspělost žáků a dobrá slovní zásoba a také zkušenosti. Při těchto metodách je důležitá důvěrná a přátelská atmosféra. Učitel zadá situaci, která většinou vychází z mezilidských vztahů a žák ji pak podle svých představ a postojů „zahraje“. Po žákově předvedení situace následuje diskuse ve skupinách. Nejznámějšími metodami aplikovatelnými v sexuální výchově jsou „Monolog“, „Dvojník“ a „Zrcadlo“. (Täubner, Janiš, 1999)

- Metoda „Monolog“ – žák, který mluví sám o sobě, sedí uprostřed kruhu a snaží se vyřešit vnitřní problém, který mu zadal učitel a vše, co ho napadne, říká nahlas.
- Metoda „Dvojník“ – aktivně se účastní tři žáci, ostatní jsou pozorovatelé. Proti sobě sedí dva žáci („herci“), kteří řeší zadaný konflikt a za jedním stojí třetí žák – jeho dvojník, který představuje jeho vnitřní hlas. Dvojník, je tedy hlavním předmětem pozorování. Situace nemusí být nutně konfliktní.
- Metoda „Zrcadlo“ – začíná stejně jako metoda monologu, kdy jeden žák představuje nějaký problém. Zrcadlem jsou pomocní herci nebo všichni diváci, kteří říkají své myšlenky a nápady, jaké je k pozorované sebereflexi napadají. Žák jen poslouchá, co mu jeho „Zrcadlo“ říká. (Täubner, 1996)

4.5 Hry v sexuální výchově

Pro sexuální výchovu je metoda her významným a inovačním prvkem. Velmi vhodné jsou pro sexuální výchovu interakční hry a pro žáky mají význam hlavně proto, že:

- fungují jako motivace k sociálnímu učení a probouzejí v žácích zvědavost a radost z toho, že se mohou učit z vlastních zkušeností, dále také pomáhají žákům vytvářet si postoje a chování
- pomáhají pasivnějším žákům k aktivitě a snižují aktivitu dominantních žáků
- umožňují zavést nové normy v chování dětí nenásilným způsobem
- díky nim se děti učí jak citlivě vnímat, vyjadřovat pocity, jak požádat o pomoc, pomáhají k rozvoji jejich zodpovědnosti a ujasnění jejich vztahů a rolí a také k porozumění vlastních a cizích motivů jednání (Täubner, Janiš, 1999)

Dále se hry v sexuální výchově mohou dělit (dle Sielert, U. a kol., 1995; in Täubner, Janiš, 1999) na:

- Sexualita a řeč - upřímnost ve vyjadřování se o sexualitě, terminologie
- Poučení o těle a sexu – učí o tématech sexuálního vývoje, menstruačního cyklu, pohlavně přenosných chorobách, těhotenství, porodu, antikoncepci, potratu apod.
- Pohlavní role - jaká je role daného pohlaví, představa muže a ženy, způsob oblékání
- O zevnějšku, smyslnosti a obrazech – o vzhledu a sexualitě, způsobech oblékání, obrazu muže a ženy
- O vztazích mezi lidmi – jak komunikovat ve vztazích, vztah k vlastnímu pohlaví
- Druhá tvář sexuality – o sexuálním násilí, násilí na ženách, prevenci sexuálního zneužívání, pornografii a prostituci
- Hodnoty, ctnosti a normy – učí o věrnosti, sexuální morálce a hodnocení (Täubner, Janiš, 1999)

5 Sexuální výchova v závislosti na věku dítěte

Aby byla sexuální výchova, kterou žáci procházejí na základní škole efektivní, je nezbytné, aby měli základy z domova. Podle odborníků by měli rodiče vést své dítě ke zdravému přístupu k sexualitě a sexuální tematice v podstatě už od narození. Proto i ve své práci popisují optimální přístup k sexuální výchově už od dětství.

5.1 Dítě ve věku 3 let

Dítě ve věku tří let ví o sexualitě hodně. Například při výběru barvy oblečení, hraček nebo dětských her si uvědomují svou chlapeckou či dívčí roli. Nebo pokud vidí ostatní členy rodiny ve sprše, poučí se tak o fyzických rozdílech mezi chlapci a dívkami. (Trojan, 2009)

Děti se o sexualitu začínají zajímat ještě dříve, než jsou schopny zformulovat a položit otázku. Když se dítě dívá na svého rodiče ve sprše nebo když je maminka těhotná a dítě si chce pohladit břicho, je ten správný čas začít mluvit o anatomii a rozmnožování. A pokud rodiče tento čas využijí a dítěti poskytnou odpovědi, podporují tím chuť se i v budoucnosti bavit o sexuální tematice. Není třeba se obávat, že některé věci budou řečeny příliš brzy. Dítě si z poskytnutých informací vezme pouze to, čemu v tu chvíli porozumí a ostatní ho nezajímá. (Trojan, 2009)

Důležité je, dát si pozor na sexismus. Tím dítěti ukazujeme, že některé role a postoje jsou pouze mužské a některé pouze ženské, i když tomu tak nemusí být. Předškolní období je velice důležité pro formování sexuálního postoje dětí. Rodiče mohou obzory dítěte v této oblasti rozšířit například čtením literatury, ve které jsou zobrazeny ženy a muži v různých rolích nebo důrazem na rozlišování pohlaví u výrazů, jako například lékař, lékařka nebo učitel, učitelka. (Trojan, 2009)

Tříleté dítě se zajímá o své tělo a je důležité dát pozor na signály, které jim rodiče dávají, když své tělo zkoumají. Pokud dostanou signál, že tato zvědavost je špatná, vyvolává to v nich pocity zmatku, bolesti a studu. Rodiče si musí uvědomit, že masturbace je normální částí vývoje a podle expertů je zdravým vyjádřením sexuality. (Trojan, 2009)

5.2 Dítě ve věku 4 let

Sexuální otázky dítěte ve čtyřech letech mohou být stejné jako ve třech letech. Děti se ptají stále dokola a je důležité, aby měli rodiče trpělivost a znovu odpovídali a vysvětlovali. (Trojan, 2009)

Pokud dítě otázky ohledně sexu nepokládá, neznamená to, že není zvědavé. Může to znamenat, že má pocit, že není vhodné se na to doma ptát a tak se obrací na kamarády, televizi, internet a osobní experimenty. Pak se z nich ale stane špatně informovaný a zranitelný člověk. (Trojan, 2009)

Důležitými tématy, o kterých by se mělo v tomto věku s dětmi mluvit, je nahota a soukromí a dále také sexuální zneužívání. Podle odhadů jedna z deseti dívek a jeden z deseti chlapců jsou někým sexuálně obtěžováni do věku třinácti let a deset procent z nich je dokonce mladší než šest let. A ve více než sedmdesáti případech se jedná o člověka, kterého dítě zná, většinou se jedná o mužské rodinné příslušníky. Je důležité naučit děti, jak se mají samy ochránit díky znalosti rozdílu mezi vhodnými a nevhodnými dotyky. (Trojan, 2009)

5.3 Dítě ve věku 5 let – předškolní věk

V tomto věku má dítě dobrou představu o tom, jaký mají rodiče postoj k otázkám o sexu a jestli o tom s nimi mohou mluvit. Zkušenosti, které ovlivňují jejich smysl pro sexualitu, získává dítě ze vztahů se členy rodiny, z názorů svých vrstevníků, z televize, internetu a knih. Sexuální výchovu dítěte ovlivňují běžné každodenní situace. V této oblasti by měl být rodič prvním a nejdůležitějším vychovatelem. Kromě kladného postoje k tělu a sexualitě, by rodiče měli dětem předat i mravní postoje a hodnoty. (Trojan, 2009)

Tématem, které děti tohoto věku zajímá, je těhotenství a narození dítěte. Ve třech a čtyřech letech děti zajímá, jak se miminko dostane ven z maminky, v pěti letech se ale začíná zajímat, jak se dostalo dovnitř. Pro dítě tohoto věku je vhodné použít krátké vysvětlení pohlavního styku, namísto pohádek o čápech apod. Je třeba objasnit výraz „vajíčko“, aby si dítě nepředstavilo slepičí a raději než „semeno“ použít výraz „sperma“, aby si dítě nepředstavovalo květiny rostoucí v děloze matky. Také je třeba zmínit, že po narození dítěte je potřeba se o něj starat, dokud to nedokáže samo. (Trojan, 2009)

Pokud dítě nepokládá otázky na téma sexuality, je na rodičích začít na toto téma mluvit. Využít lze obrázkové knihy k sexuální tematice nebo společné sledování filmů. (Trojan, 2009)

V mateřské škole funguje učení nápodobou. Paní učitelky pomáhají dětem upevnit si základní hygienické návyky a učí je, jak se mají chovat ve skupině. Informace, které jim podávají, například o vztazích v rodině nebo pohlavních rozdílech, jsou obecnějšího

charakteru. Také by měli přijít s citlivým způsobem, jak děti poučit o zneužívání. (Kneblová, 2010)

5.4 Mladší školní věk

V předškolním období dochází k postupnému uvědomění si vlastní identity a mezilidských vztahů. Začátkem školního věku jsou kamarádství dětí nahodilá, až kolem desátého roku věku si začínají hledat přátele na základě společných vlastností a zájmů. To úzce souvisí s rozvojem vlastní identity a sexuální role. Děti zpočátku vnímají povrchní viditelné rozdíly, jako například styl oblékání, ale později si uvědomují i rozdíly v chování chlapců a dívek. Přesto, že se v současné době hodně propaguje gender problematika a kritika konzervativních a staromódních názorů o odlišných rolích muže a ženy na základě biologických znaků, je třeba respektovat přirozený vývoj dítěte, jehož součástí je i potřeba identifikovat se s určitým typem chování. Násilné snahy o rovnost, jako vnučování úkolů, které přísluší opačnému pohlaví, by mohly dítě znejistit a narušit jeho vývoj. Nemělo by ale docházet ani k upřednostňování forem chování typických pro dané pohlaví, například, že chlapci by neměli plakat. To může způsobit narušení pozdější schopnosti tolerance k prolínání ženské a mužské role. Učitelé, stejně tak jako rodiče, by měli být schopni najít hranici mezi oběma těmito extrémy. (Kneblová, 2010)

Učitel může v mladším školním věku dítěte již mluvit s dětmi o mezilidských vztazích více do hloubky, než s dětmi předškolního věku. Děti se tak mohou zamýšlet nad tím, jak vztahy vznikají, například jak si najít kamaráda a jak si ho udržet. Během toho by měl učitel pracovat s konkrétními příběhy, například z pohádek. V tomto věku se děti obvykle samy začínají zajímat o informace o početí, těhotenství a porodu. K tomu může učitel využívat různé obrázky nebo pozorování chování zvířat. (Kneblová, 2010)

5.5 Starší školní věk

Děti mají v tomto věku mnoho obecných znalostí, ale chybí jim kontext, souvislosti a zkušenosti. Učitel by měl mít představu a přehled o tom, odkud děti získávají informace nejen z oblasti sexuální výchovy. Měl by s nimi mluvit o tom, jaké čtou knihy, články apod. a na to potom může navázat během výkladu látky. Ovšem to, co se píše v článcích určených pro děti v daném věku, nemusí korespondovat s tím, co se chtějí doopravdy dozvědět. Dítě, které prochází pubertou, se intenzivně zabývá svými emocemi, upevňuje si svou identitu a začíná vyhledávat užší kontakt s vrstevníky opačného pohlaví. Spíše než technických popis sexuálních aktivit potřebují pomoc se svými pocity a naučit se v nich

orientovat a také si upevnit sebevědomí. První zkušenosti s láskou pomáhají dospívajícímu dítěti s ujasněním si vlastních potřeb a hodnot. (Kneblová, 2010)

Pokud bude učitel k dětem v tomto vývojovém období přistupovat direktivně a bude pouze suše vykládat bez možnosti diskuse, tak tím dětem jejich vývoj ztěžuje. Je také lepší vyhýbat se moralizování. Učitel by měl se svými žáky diskutovat a naslouchat jim a umožnit jim ovlivňovat obsah a formu vyučovací hodiny, například nechat je připravit si prezentaci k tématu. Kromě mezilidských vztahů je třeba se v tomto věkovém období zaměřit i na hovory o antikoncepci, sexuálním obtěžování a násilí a rizicích hrozících na internetu. Témata v rámci sexuální výchovy mohou být užitečná i pro posílení soudržnosti třídy. Učitel má možnost vytvořit atmosféru důvěry, která je základem pro otevírání citlivých témat a spolupráci. (Kneblová, 2010)

5.6 Adolescence

V tomto období jsou vztahy už trvalejší. Většina mladých lidí v této době získává první sexuální zkušenosti. Pro toto období je typické hledání smyslu života a filosofování. Mladí lidé si na hranici své dospělosti ujasňují své hodnoty, s výběrem dalšího vzdělávání si vybírají svou profesní orientaci a již reálně uvažují o partnerovi, se kterým by později mohli založit rodinu. (Kneblová, 2010)

Sexualita a sexuální výchova dostávají konkrétnější obrysy na základě přibývajících zkušeností. Dochází ke konfliktu představ s realitou, které adolescent musí řešit. Opět do popředí vstupují očekávání spojená s rolemi, které jsou připisované mužům a ženám. Učitel může žákům pomoci usměrňovat extrémní názory tím, že zdůrazní individualitu a to, že správná role je ta, ve které se cítí dobře a ne ta, která je jim připisovaná na základě biologických rozdílů. Jako příklad může využít knihy nebo filmy. (Kneblová, 2010)

6 Psychosociální vývoj dětí související se sexualitou

Psychosociální vývoj dítěte je pro efektivní sexuální výchovu velmi důležitý, a protože jak již uvádím na začátku předchozí kapitoly, je třeba začít v podstatě od narození, i zde uvádím vývoj dítěte právě od jeho narození.

6.1 0 – 1 rok

Děti se zcela zaměřují na své smysly. Jejich prostřednictvím zažívají příjemné a bezpečné pocity. Velmi důležité je hlazení a mazlení, protože tvoří základ zdravého sociálního a emocionálního vývoje. Objevují své vlastní tělo, dotýkají se samy sebe, někdy i svých genitálií, ale to se děje spíše náhodně. (Křišová, Poláčková, 2022)

6.2 2 – 3 roky

Začínají si uvědomovat samy sebe a své vlastní tělo a zjišťují, že vypadají jinak než ostatní. Zjišťují, že jsou kluci a holky a uvědomují si vlastní pohlavní identitu. Velmi se zajímají o své tělo a také těla ostatních lidí okolo nich. Svě genitálie ukazují ostatním a podrobně je studují a chtějí se dotýkat těl ostatních. Svých genitálií se začínají dotýkat vědomě, je jim to příjemné. Stále mají velkou potřebu fyzického kontaktu. Také začínají poznávat sociální normy „co se může a co ne“. (Křišová, Poláčková, 2022)

6.3 4 – 6 let

Děti zjišťují, že dospělým se nelíbí, když se odhalují a osahávají na veřejnosti. Méně často chodí ven nahé a neosahávají se před lidmi. Těla – vlastní i cizí – zkoumají prostřednictvím her, např. „na doktora“. Uvědomují si reakce dospělých na sprostá slova a schválně je říkají a testují tak hranice. Rodičům kladou otázky o rozmnožování. Pomalu začínají cítit stud a vytvářet si hranice. Uvědomují si, že je lidé vidí jako dívky nebo chlapce a pokud se jejich genderová identita neshoduje s biologickým pohlavím, vyjadřují nesouhlas. Dále si vytvářejí představy o tom, co by měly dělat holky a co kluci a tím se řídí. Když říkají, že někoho milují, např. babičku, nemá to nic společného se sexualitou, je to pouze vyjádření, že mají někoho rády. (Křišová, Poláčková, 2022)

6.4 7 – 9 let

Už se nesvlékají před ostatními lidmi, stydí se. Ohledně sexu pokládají méně otázek, ale ne z nedostatku zájmu. Jen si všimli, že jde o citlivé téma a dospělým se nelíbí, když se na to ptají, hlavně na veřejnosti. Splývá u nich realita a fantazie. Fantazírují o lásce, zamilovanosti. V kolektivu se snaží ukázat, v čem jsou lepší než ostatní, navzájem se

překonávají. Dokazují, kolik toho vědí o sexu a světě dospělých. Také prožívají první zamilovanost. (Křišová, Poláčková, 2022)

6.5 10 – 11 let: Pre-puberta

Dochází k aktivování pohlavních hormonů, což se projevuje v chování, fyzickém vývoji, vnímání a náhlých změnách pocitů. Začínají více fantazírovat o sexualitě. Jejich zvědavost je podněcována filmy, seriály a knihami. Pokud se s nimi dospělí snaží mluvit o sexu, mohou být nervózní a odtažití. Objevují se náznaky první dětské lásky. (Křišová, Poláčková, 2022)

6.6 12 – 15 let: Puberta

Rozvíjí se sekundární pohlavní znaky, přichází menstruace (průměrně ve 12 letech) a první ejakulace (průměrně ve 13 letech). Masturbace může být častější. Zvykají si na své „nové tělo“ s čímž se mohou pojit pocity trapnosti a nepohodlí. Intenzivněji si uvědomují si, že jsou sexuální bytostí a záleží jim na vlastní atraktivitě. Projevuje se u nich citlivost vůči názorům ostatních, nechávají se ovlivňovat svými vrstevníky a začínají je shledávat sexuálně přitažlivými. Uvědomují si vlastní sexuální orientaci. Poprvé se doopravdy zamilovávají, flirtují a získávají nové zkušenosti s mazlením a líbáním. (Křišová, Poláčková, 2022)

6.7 16 – 18: Adolescent

Zvyšuje se jejich nezávislost a snižuje vazba na rodiče. Ohledně své sexuální orientace jsou si jistější a experimentují ve vztazích a získávají sexuální zkušenosti. Také získávají zkušenosti o tom, jak jednat v partnerských vztazích. (Křišová, Poláčková, 2022)

7 Zahrnutí výuky o sexuální identitě a LGBT problémech do výuky sexuální výchovy

Ve světě neustále probíhají diskuse o tom, jestli by se děti a adolescenti měli ve školách učit o tématech homosexuality a transsexualismu. Obecně platí, že sexuální výchova je výchova o anatomii pohlavních orgánů, reprodukci, antikoncepci, sexuálním zdravím a pohodě, sexuální orientaci, genderové identitě a genderových rolích. (Ponzetti, 2016; Tuijter, Müller, Timmermanns, Bruns-Bachmann & Koppermann, 2012; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

Diskuse o reformě vzdělávání o sexualitě jsou kontroverzní. Mnoho rodičů, organizací a politických stran podporuje a prosazuje myšlenku zahrnutí tématu sexuality do výuky. Zároveň se ale setkávají s odporem ze strany ostatních rodičů, náboženských skupin a politických stran, kteří jsou proti tomuto tématu a jeho zahrnutí do výuky (Bailey et al., 2016; Ponzetti, 2016; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017). Typickými argumenty odpůrců výuky o sexualitě jsou:

- pokud budou děti vyučovány o LGBT tématech, pak se také stanou lesbami, gayi, bisexuály nebo transsexuály;
- pokud jsou děti vyučovány o LGBT tématech, škola jim vnucuje pohled na věc, který se liší od názorů (heteronormativních, náboženských a politických) jejich rodičů;
- pokud jsou děti vyučovány o LGBT tématech, pak se učitelé stávají jejich vzory a mohou tak způsobit změnu sexuální orientace a identity svých studentů.

Toto jsou argumenty používané k zastavení iniciativy k zahrnutí výuky o sexuální orientaci a identitě ve školách. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017).

Odpovědi na tyto tři argumenty jsou založené na aktuálních biologických, sociologických, psychologických a pedagogických výzkumech. Následující přehled se zabývá biologickými kořeny sexuální orientace, heteronormativitou a šikanou ve školách a učiteli jako vzory. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

7.1 Biologické kořeny sexuální orientace

Někdy se tvrdí, že pokud školy informují děti o sexuální rozmanitosti, budou tyto děti mnohem pravděpodobněji praktikovat homosexualitu a stanou se z nich homosexuálové a transsexuálové (Buston & Hart, 2001; Morrow, 1993, in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017).

To je následkem předpokladu, že sexuální orientace je volbou – lidé se rozhodli být heterosexuální, homosexuální, bisexuální nebo transsexuální – nenarodili se tak. To znamená, že pokud škola informuje žáky o různých fenotypech sexuální orientace, pak si mohou vybrat jiný, než heterosexuální. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

Za posledních několik let byly provedeny studie na dvojčatech, které zkoumaly roli genetiky v lidské sexuální orientaci. Tyto studie prokázaly, že dědičnost má v tomto ohledu mnohem větší význam než vlivy prostředí při určování naší sexuální orientace. (Heylens a kol., 2012; Jannini, Burri, Jern a Novelli, 2015; Mustanski, Chivers a Bailey, 2002; Schwartz, Kim, Kolundzija, Rieger, & Sanders, 2010; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

Pokud přijmeme výsledky těchto studií o tom, že sexuální orientace a genderová identita jsou fenotypem a nikoli výsledkem sexuální výchovy, lze vyvodit dva závěry. Za prvé, žáci vyučování o tématu sexuality a sexuální orientace se sami nestanou homosexuály, bisexuály nebo transsexuály. A za druhé, žáci, kteří jsou o tomto tématu vyučování a pochopí, že sexuální orientace má biologické kořeny, budou schopni porozumět a vytvořit si přijatelnější postoj vůči svým LGBT vrstevníkům, což může mít pozitivní vliv na duševní zdraví žáků. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

7.2 Heteronormativita a šikana ve školách

Pojem „heteronormativity“ můžeme definovat jako názory, praktiky a politiky, které upřednostňují heterosexuálnost a berou ji jako normativní standard v rámci skupiny, komunity nebo společnosti (Warner, 1991; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017). Odpůrci výuky o sexuální orientaci argumentují, že rodiče ztrácejí kontrolu nad tím, co se jejich děti ve škole učí. Podle nich sexuální výchova vnucuje dětem pohled, který může být v kontrastu s náboženskými a politickými názory v rodinách těchto dětí. S tím je spojeno přesvědčení, že být homosexuálem, bisexuálem nebo transsexuálem je nemorální a nepřirozené a mělo by být zabráněno výuce o LGBT problematice, aby nedošlo k poškození sexuálního vývoje dětí. (Morrow, 1993; Newman & Fantus, 2015; Plap, 2017; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

Dostupné empirické důkazy z výzkumů ukazují, že nízká tolerance či odmítání sexuálních menšin souvisí s nízkou inteligencí, náboženským přesvědčením a politickým konzervatismem. Je ale nutno poznamenat, že negativní postoje k LGBT komunitě jsou

mnohem širším fenoménem, který se vyskytuje i v komunitách s vyšším vzděláním, méně náboženských a liberálnějších. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

Následkem heteronormativismu je homofobie a šikana dětí ze sexuálních menšin, což má velmi špatný až zničující vliv na jejich zdraví a studijní výsledky. U těchto dětí je také vyšší riziko sociální izolace, vysoké absence ve škole, užívání návykových látek, které jim mají pomoci zapomenout na špatné zážitky, nakažení pohlavně přenosnými chorobami, depresí a myšlenek na sebevraždu. Vytvořením příznivého a respektujícího klimatu může škola tyto negativní výsledky snížit. Pokud je součástí výuky sexuální výchovy téma LGBT problematiky, je možné vytvořit školní klima, ve kterém se děti ze sexuálních menšin mohou cítit bezpečně. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

7.3 Učitelé jako vzory

Odpůrci výuky o sexuální orientaci jako součásti sexuální výchovy také argumentují, že následkem otevřené diskuse na téma LGBT, by mohli učitelé povzbudit žáky k homosexuálním a transsexuálním praktikám a tím je „proměnit v gaye“ (Rofes, 1999, s. 84; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017). S tím se pojí i předpoklad, že pokud jsou učitelé otevření o své vlastní homosexualitě, pak mohou modelovat své vlastní sexuální preference a tím povzbudí žáky k tomu, aby se připojili k LGBT komunitě. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

Na základě výzkumů (Rofes, 1999; Rofes 2000; Macgillivraye, 2008; in Gegenfurtner, Gebhardt, 2017) se zjistilo, že se žáci po učitelově „coming-outu“ necítili sváděni k připojení se k sexuální menšině. Homosexuální a transsexuální žáci se cítili lépe ve změněné třídní kultuře a heterosexuální žáci dospěli k pochopení, že sexuální orientace a genderová identita je jednou ze součástí jednotlivce. Z výsledků výzkumů tedy vyplývá, že otevřeně homosexuální učitelé mohou mít za a) pozitivní vliv na morálku a přijetí postoje; nebo za b) nulový vliv na sexuální orientaci žáků a genderovou identitu. (Gegenfurtner, Gebhardt, 2017)

8 Sexuální násilí a jeho prevence ve výchově

Ze statistik víme o násilí na dívkách a ženách, ale zažívají ho také chlapci a muži. Ovšem o násilí na mužích se tolik nemluví, protože toto téma představuje velké společenské tabu, protože se od nich očekává, že jsou fyzicky dostatečně zdatní na to, aby se ubránili, zvláště pokud se jedná o napadení ženou. Společně s dalšími stereotypy může být právě to důvodem, proč nevyhledají pomoc. (Křišová, Poláčková, 2022)

Sexuální násilí může být také způsobováno v důsledku předsudků vůči LGBTQ+ komunitě. „Dle výzkumu Veřejného ochránce práv z roku 2019 reportovalo zkušenost s fyzickým/sexuálním napadením nebo vyhrožováním násilím 15 % dotázaných LGBTQ+ lidí, případy napadení a vyhrožování násilím nicméně oznámilo policii pouze 13 % z nich. Přibližně pětina se na policii neobrátila, protože jí nedůvěřuje a měla strach ze zesměšnění nebo bagatelizace jejich případu, a 4 % dotázaných se bály, že by nahlášení vedlo k jejich coming outu.“ (Křišová, Poláčková, 2022, s. 165)

O sexuálním násilí se někdy mluví, jako by se jednalo o problém žen a tím pádem je řešení na nich. Většinu násilí ale páchají muži, a to nejen na ženách. Je tedy potřeba, aby se řešení problému účastnili všichni. Rodiče by tedy už od mala měli děti učit jak se k ostatním chovat s respektem. Dítě se může stát obětí sexuálního násilí stejně tak jako jeho pachatelem. Proto je prevenci v sexuální výchově potřeba zaměřit na potenciální pachatele, protože oni jsou ti jediní, kteří můžou násilí zabránit tím, že ho nespáchají. (Křišová, Poláčková, 2022)

8.1 Sexuální obtěžování

Jedná se o nevyžádané a nechtěné chování sexuální povahy. Může se jednat o nevíтанé flirtování, sexuální poznámky a komentování něčího těla a vzhledu, otázky o intimním životě, vtipy o sexuální orientaci, urážlivé vtipy sexuální povahy, komentáře o menstruaci v souvislosti s náladou dívky nebo ženy, posílání zpráv a fotografií sexuální povahy či osahávání a dotýkání bez dovolení. Tento problém byl dlouho opomíjen a považován za tabu a oběti měly strach si stěžovat. Poslední dobou získalo ale toto téma větší mediální pozornost a tak probíhá debata o přípustnosti a nepřípustnosti určitého chování. Stále se však objevují případy, kdy je sexuální obtěžování zlehčováno. Vyskytují se i obavy, že se změnou pohledu na sexuální obtěžování se změní a ztíží navazování vztahů. Děti se mohou setkat s takovými argumenty a potom je nutné jim vysvětlit, že snaha omezit sexuální

násilí neomezuje flirtování, naopak vytvoření bezpečného prostředí navazování vztahů usnadní, protože flirt musí být příjemný všem zúčastněným. (Krišová, Poláčková, 2022)

8.2 Sexuální obtěžování na internetu

Dítě je vystaveno hrozbě online sexuálního obtěžování ve chvíli, kdy získá přístup na internet. Kdokoliv se může snažit děti donutit, aby mu poslaly svou intimní fotku nebo video. Proto je třeba dětem vysvětlit, že dokud jim není 18 let, nikdo po nich nemůže chtít, aby mu takové fotky a videa posílaly. Děti se také mohou stát příjemci nevyžádaného erotického obsahu a v tom případě se jim musí vysvětlit, že do jejich 18 let je nezákonné, aby s nimi někdo sdílel pornografický obsah. Je třeba je ujistit, že pokud se jim něco takového stane, můžou se na nás, jako na rodiče či učitele, kdykoli obrátit. (Krišová, Poláčková, 2022)

8.3 Sexuální obtěžování ve škole

I ve školním prostředí může docházet k sexuálnímu obtěžování a je klíčové, jak v takové situaci zareaguje učitel. Někdy se stává, že učitelé nejsou v této problematice dostatečně vzdělaní a tak sexuální obtěžování neřeší a zlehčují ho nebo omlouvají. Tím mohou dát najevo, že takové chování je normální. Rolí učitele je ale mimo jiné také chránit bezpečí svých žáků a vytvářet přátelskou atmosféru a případy sexuálního násilí by měli řešit. Neexistuje dokonalý postup, jak sexuální obtěžování ve školním prostředí odstranit, ale může pomoci dát najevo nepřijatelnost takového chování, nastavit určité postupy pro ohlašování a řešení takových případů, posílit informovanost jak učitelů, tak dětí a také posílit pozitivní klima ve škole i třídě. (Krišová, Poláčková, 2022)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

9 Cíl práce

V praktické části bakalářská práce pomocí dotazníkového šetření zjišťuje, jaká je současná úroveň výuky sexuální výchovy na základních školách, jaká témata se v sexuální výchově probírají a jaký postoj k tématům a jejich výuce mají žáci. Výsledky šetření, tedy jednotlivých otázek jsou graficky znázorněny.

10 Charakteristika zkoumaného vzorku

Respondenty byli žáci ze čtyř 8. tříd a jedné 9. třídy základní školy. Dohromady se jednalo o 111 žáků, z toho 56 dívek (50,5 %) a 55 chlapců (49,5 %) ve věku od 13 do 15 let. Školy, na kterých byl výzkum prováděn, jsem vybírala na základě a zkušeností se školami z pedagogických praxí. Celkem se jedná o 2 školy.

Původním úmyslem dotazníkového šetření bylo získat odpovědi od žáků z celého druhého stupně, tedy od 6., 7., 8. a 9. třídy. Na školách, na kterých byl výzkum prováděn, mi bylo ale povoleno dát dotazník vyplnit pouze žákům 8. a 9. třídy. V 6. a 7. třídě mi výzkum nebyl povolen. Vedení školy se obávalo reakce rodičů na to, že se někdo vyjma učitelů ptá jejich dětí na toto téma. Bylo mi dokonce řečeno, že v některých třídách jsou žáci, jejichž rodiče si vůbec nepřejí, aby se před jejich dětmi mluvilo o tomto tématu předtím, než je pro ně předmět o výchově ke zdraví, rodinné výchově apod. povinný a proto při probírání „nevhodného“ tématu na přání rodičů odcházejí ze třídy.

11 Metoda výzkumu

Pro výzkumné šetření jsem zhotovila dotazník určený k hromadnému sběru dat od žáků 2. stupně základních škol. Šetření bylo provedeno v březnu a dubnu 2022 na dvou základních školách formou anonymního dotazníku, který obsahoval otevřené otázky, uzavřené otázky i otázky polootevřené. Na jedné škole vyplňovali žáci dotazník v online formě, který jsem zhotovila na přání vedení školy, a na druhé vyplňovali žáci vytištěný dotazník, který jim paní učitelka rozdala. Dotazníky vyplňovalo celkem 111 žáků z 8. tříd a jedné 9. třídy základní školy.

Tuto metodu jsem zvolila, abych získala informace od většího počtu respondentů a také proto, že jsem se obávala, že rodiče některých žáků by mohli mít problém s tím, že někdo jiný než vyučující, pokládá jejich dětem otázky na téma sexuální výchovy.

Metoda dotazníku má ale také jisté limity, především v tom, že někteří žáci mohou špatně pochopit některé otázky, anebo já bych mohla špatně pochopit jejich odpovědi bez možnosti se zpětně doptat a ujasnit si, co svými odpověďmi mysleli.

Dotazník se skládal z úvodní části, ve které bylo žákům vysvětleno, k čemu dotazník slouží a jaké bude jeho využití a také ujištění o jeho anonymitě. Dále dotazník obsahoval 16 samostatných otázek k vyplnění.

Otázka číslo 1 je uzavřená otázka, kdy měli žáci vybrat jednu z uvedených možností. Tato otázka rozdělila žáky na pohlaví.

Otázka číslo 2 je uzavřená otázka, kdy měli žáci opět vybrat jednu z uvedených možností. Tato otázka rozdělila žáky podle tříd.

Otázky číslo 3 a 4 jsou uzavřené a žáci vybírají z možností. Otázky zjišťují, jestli se žáci už se sexuální výchovou někdy setkali a kde.

Otázky 5 a 6 jsou otázky, kde žáci vyberou jednu odpověď, popřípadě doplní slovní odpověď. Otázky zjišťují, jestli žáci v některém předmětu probírají nebo probírali sexuální výchovu a jak jsou/byli s výukou spokojeni.

Otázku 7 vyplňují pouze žáci, kteří sexuální výchovu nemají ani neměli sexuální výchovu a odpovídají na otázku, zda by ji mít chtěli.

Otázka číslo 8 je otevřená otázka, ve které žáci odpovídají na otázku, kolik hodin týdně ve škole probírají sexuální výchovu.

Otázka číslo 9 nabízí žákům více možných odpovědí, kde vybírají pomůcky, které pan učitel/paní učitelka používá při výuce sexuální výchovy, popřípadě mají doplnit další pomůcky, které nejsou v dotazníku zmíněné.

Otázky 10 a 11 také nabízejí žákům možnost výběru více odpovědí, v obou otázkách jsou možnosti totožné a žáci nejprve vybírají témata, která už v sexuální výchově probírali a potom ta témata, která by probírat chtěli oni sami, popřípadě můžou doplnit další témata.

Otázka číslo 12 je uzavřená otázka a žáci mají vybrat jednu z odpovědí, kdy je cílem zjistit, odkud získávají nejvíce informací z oblasti sexuální výchovy.

Otázka číslo 13 je uzavřená otázka a žák vybírá z odpovědí ano, ne. Otázka má zjistit, jestli žáci doma mluví s rodiči o tématech ze sexuální výchovy.

Otázka číslo 14 je uzavřená otázka, kdy žáci vybírají jednu z možností. Otázka zjišťuje, jestli je pro žáky přirozené nebo nepříjemné mluvit o sexuální tematice s vrstevníky.

Otázka číslo 15 nabízí žákům možnost odpovědi ano nebo ne na otázku, zda je podle nich výuka sexuální tematiky důležitá a pokud ano, tak proč.

Otázka číslo 16 je otevřená otázka, kdy mohou žáci napsat cokoliv, co je k sexuální výchově ještě napadá a v dotazníku to nebylo zmíněno.

Celý dotazník je k nahlédnutí v příloze práce.

12 Hypotézy

- Většina žáků získává informace z oblasti sexuální výchovy od kamarádů, z internetu a ze školy.
- S rodiči se většina žáků o sexuální výchově příliš nebaví.
- Většina žáků se se sexuální výchovou poprvé setkává na základní škole, většinou na 2. stupni.
- Na většině základních škol jsou témata z oblasti sexuální výchovy probírána v předmětu Výchova ke zdraví nebo v předmětech jemu podobných. Většinou se o sexuální výchově vyučuje v 7. nebo 8. třídě.
- Témata sexuality a sexuální orientace jsou probírána jen povrchně nebo vynechávána z důvodu nesouhlasu rodičů s výukou těchto témat.
- Nejčastěji a podrobněji jsou na základních školách probírána témata o rodině a rodičovství, láska, dospívání a puberta, pohlavní orgány, základy reprodukce a těhotenství, antikoncepce a pohlavně přenosné choroby.

13 Způsob provedení výzkumu

Data byla sbírána na ve čtyřech 8. třídách a v jedné 9. třídě na dvou základních školách v Praze. Průměrná doba vyplnění dotazníku je 3-6 minut. Na jedné škole byl dotazník vyplňován žáky v online verzi přes tablety. Na druhé škole vyplňovali žáci dotazník

v papírové formě. V úvodní části dotazníku bylo žákům sděleno mé jméno a záměr a účel dotazníku. Dále byli žáci ujisti o anonymitě dotazníku, který vyplňují. Také jsem jim předem děkovala za jejich čas a ochotu.

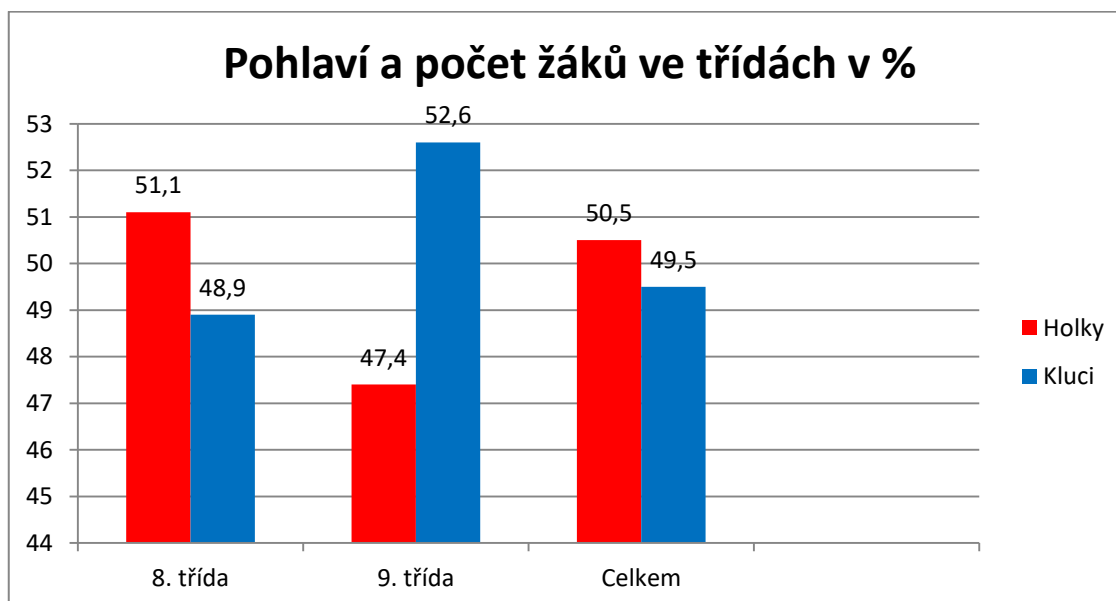
14 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Výsledky dotazníkového šetření jsou znázorněny a zaznamenány v tabulkách a grafech. V tabulkách jsou jednotlivé počty respondentů vyjádřeny jako (n) a jejich procentuální zastoupení (%). Grafy jsou dále vyjádřeny procentuálně (%) a zaokrouhleny na jedno desetinné místo. Celé dotazníkové šetření je také doprovázeno slovním komentářem.

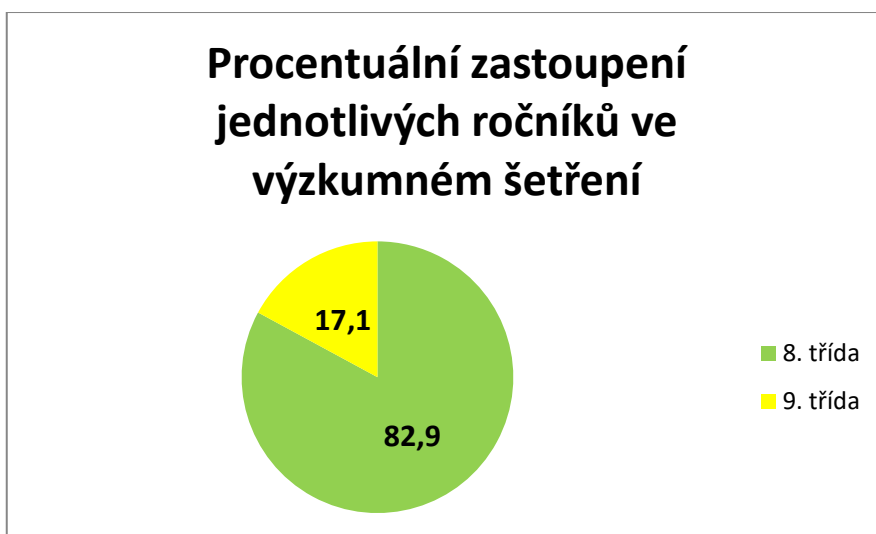
Tabulka č. 1.: Přehled odpovědí na otázky 1. a 2.: Jaké je tvé pohlaví?, Do které chodíš třídy?

Pohlaví	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Holka	47	51,1	9	47,4	56	50,5
Kluk	45	48,9	10	52,6	55	49,5
Celkem	92	100	19	100	111	100
% Celkem	82,9		17,1			

Graf č. 1.1: Pohlaví a počet žáků ve třídách

Graf č. 1.2: Procentuální zastoupení jednotlivých ročníků ve výzkumném šetření

Graf číslo 1.1 ukazuje, že se počet dívek a chlapců v jednotlivých třídách příliš neliší. V osmé třídě je o něco více dívek a v deváté třídě je více chlapců. Konkrétní zastoupení v jednotlivých třídách je 51,1 % dívek a 48,9 % v osmé třídě, a 47,4 % dívek a 52,6 % chlapců v deváté třídě.

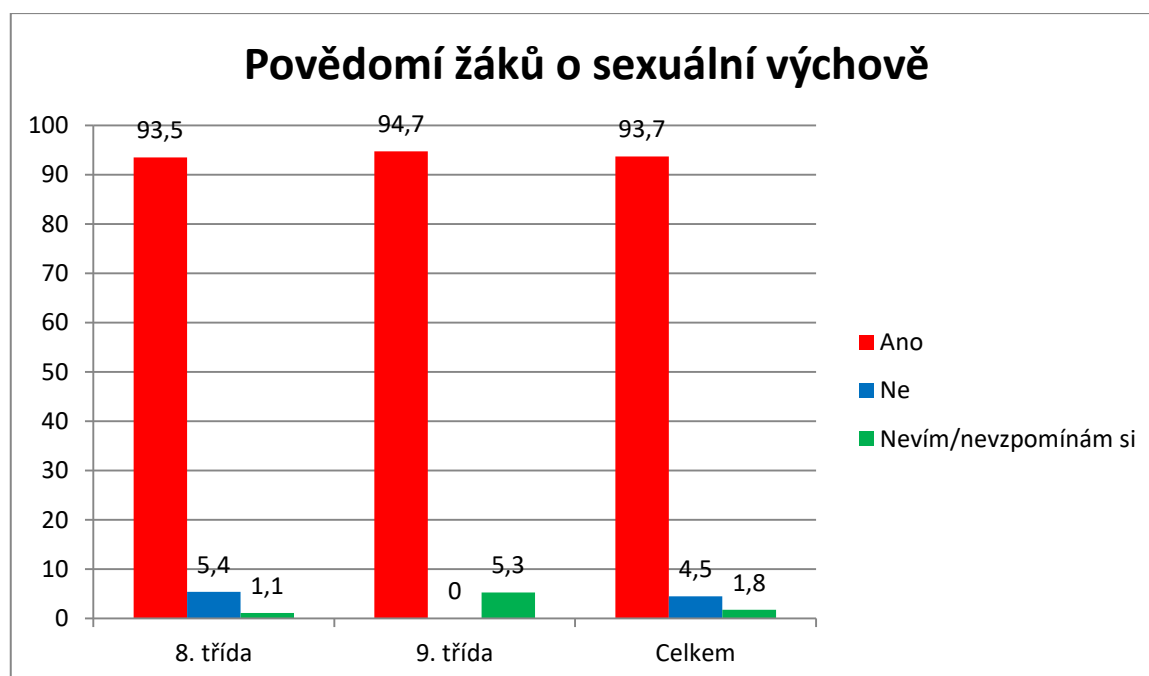
Celkový počet dívek ze všech tříd je 50,5 % a celkový počet chlapců je 49,5 %. Dohromady 111 žáků.

Graf 1.2 ukazuje, že nejvíce žáků, kteří odpovídali na dotazník je z 8. třídy, celkem 82,9 % a z 9. třídy pouze 17,1 %.

Tabulka č. 2.: Přehled odpovědí na otázku č. 3.: Setkal/a jsi se někdy se sexuální výchovou? Víš, co to je?

Povědomí žáků o sexuální výchově	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	86	93,5	18	94,7	104	93,7
Ne	5	5,4	0	0	5	4,5
Nevím/nevzpomínám si	1	1,1	1	5,3	2	1,8

Graf č. 2.: Povědomí žáků o sexuální výchově

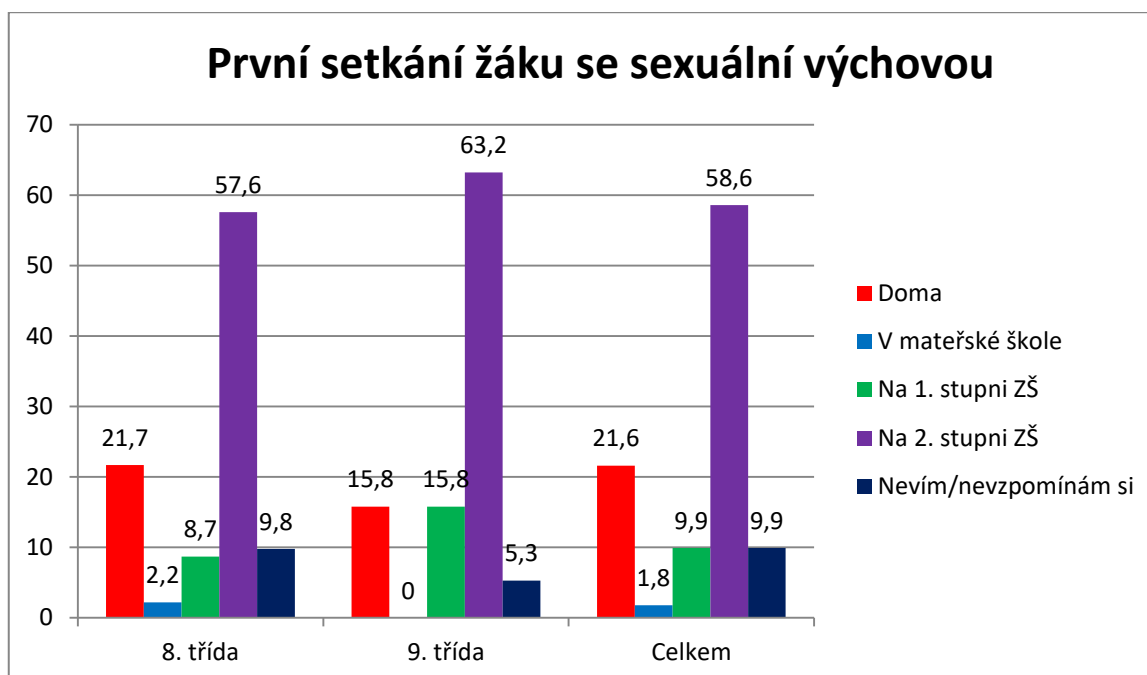

Z grafu číslo 2 je zřejmé, že většina žáků se už se sexuální výchovou setkala a tudíž vědí, co to je a o co jde. V 8. třídě odpovědělo „ano“ 93,5 % žáků, v 9. třídě 94,7 % žáků. Z celkového počtu 111 žáků odpovědělo „ano“ 93,7 % žáků na otázku, jestli se už někdy se sexuální výchovou setkali.

Tabulka č. 3.: Přehled odpovědí na otázku č. 4.: Kde jsi se poprvé setkal/a se sexuální výchovou?

První setkání se sexuální výchovou	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Doma	20	21,7	3	15,8	24	21,6
V mateřské škole	2	2,2	0	0	2	1,8
Na 1. stupni ZŠ	8	8,7	3	15,8	11	9,9
Na 2. stupni ZŠ	53	57,6	12	63,2	65	58,6
Nevím/nevzpomínám si	9	9,8	1	5,3	11	9,9

Graf č. 3.: První setkání žáků se sexuální výchovou

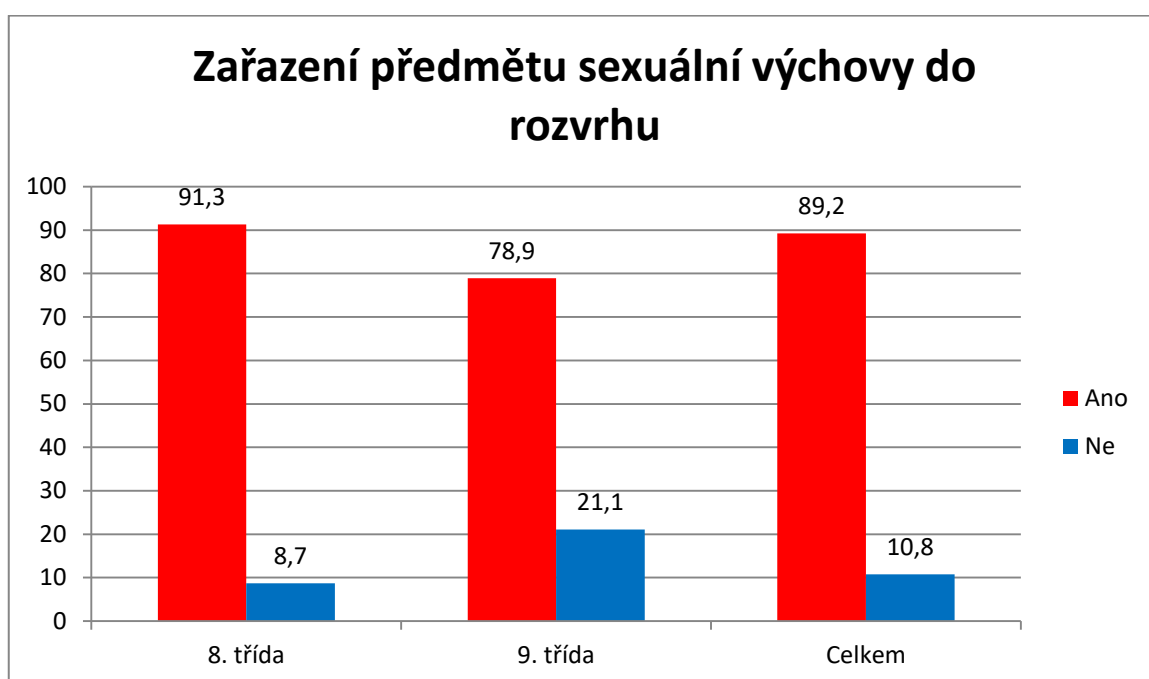

Z grafu číslo 3 je zřejmé, že v obou třídách se většina žáků setkala se sexuální výchovou na 2. stupni základní školy. V 8. třídě je to 57,6 % žáků a v 9. třídě 63,2 % žáků. Z celkového počtu 111 žáků se na 2. stupni základní školy se sexuální výchovou poprvé setkala 58,6 % žáků. Jako druhá nejčastější odpověď je „doma“, v 8. třídě u 21,7 % žáků a v 9. třídě u 15,8 % žáků. Z celkového počtu označilo odpověď „v mateřské škole“ 1,8% žáků, odpověď „na 1. stupni ZŠ“ 9,9 % žáků a nevzpomíná si 9,9 % žáků.

Tabulka č. 4.: Přehled odpovědí na otázku č. 5.: Probíráte nebo jste probírali sexuální výchovu v některém předmětu?

Zařazení sexuální výchovy do rozvrhu	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	84	91,3	15	78,9	99	89,2
Ne	8	8,7	4	21,1	12	10,8

Graf č. 4.: Zařazení předmětu sexuální výchovy do rozvrhu v jednotlivých třídách

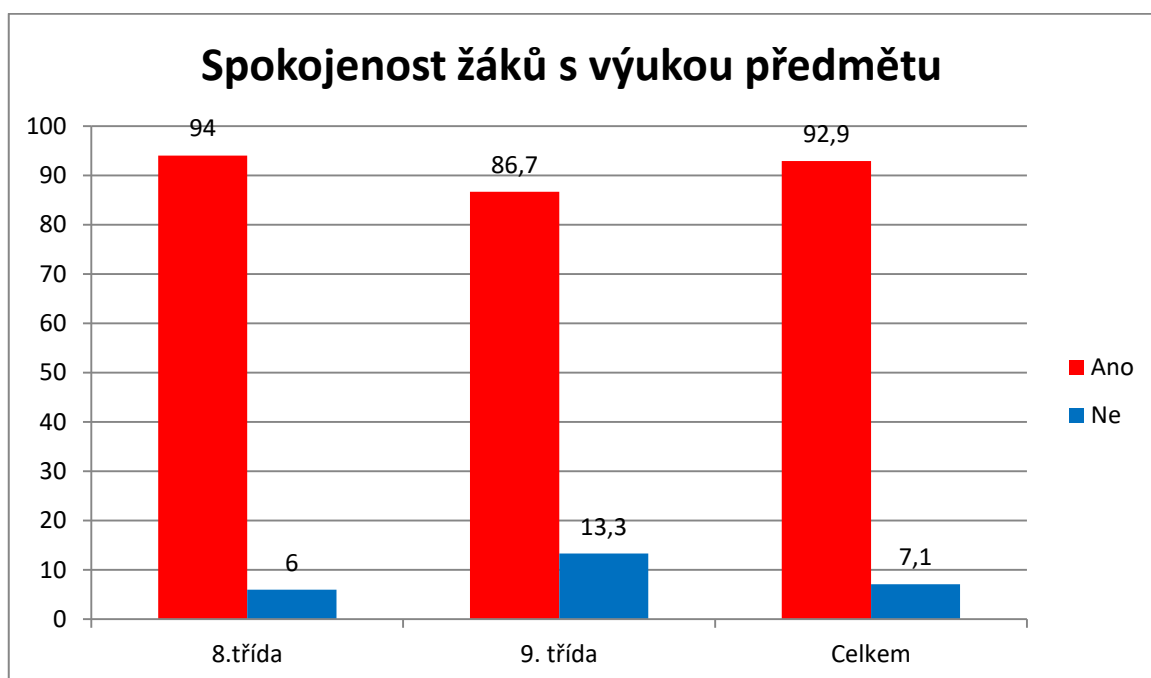
Z grafu číslo 4 je zřejmé, že většina žáků odpověděla, že v rozvrhu mají předmět, který se zabývá sexuální výchovou, v 8. třídě 91,9 % žáků a v 9. třídě 78,9 % žáků. Z celkového počtu 111 žáků má v rozvrhu sexuální výchovu 89,2 % žáků, 10,8 % žáků takový předmět nemá.

Předměty, které žáci uváděli jako ty, ve kterých probírají tematiku sexuální výchovy, jsou rodinná výchova, výchova ke zdraví, sexuální výchova, přírodopis, biologie.

Tabulka č. 5.: Přehled odpovědí na otázku č. 6.: Pokud ano (pokud jsi měl/a sexuální výchovu v rozvrhu), byl/a jsi s tím spokojený/á?

Spokojenost s předmětem	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	79	94	13	86,7	92	92,9
Ne	5	6	2	13,3	7	7,1

Graf č. 5.: Spokojenost žáků s výukou předmětu, ve kterém se vyučuje sexuální výchova

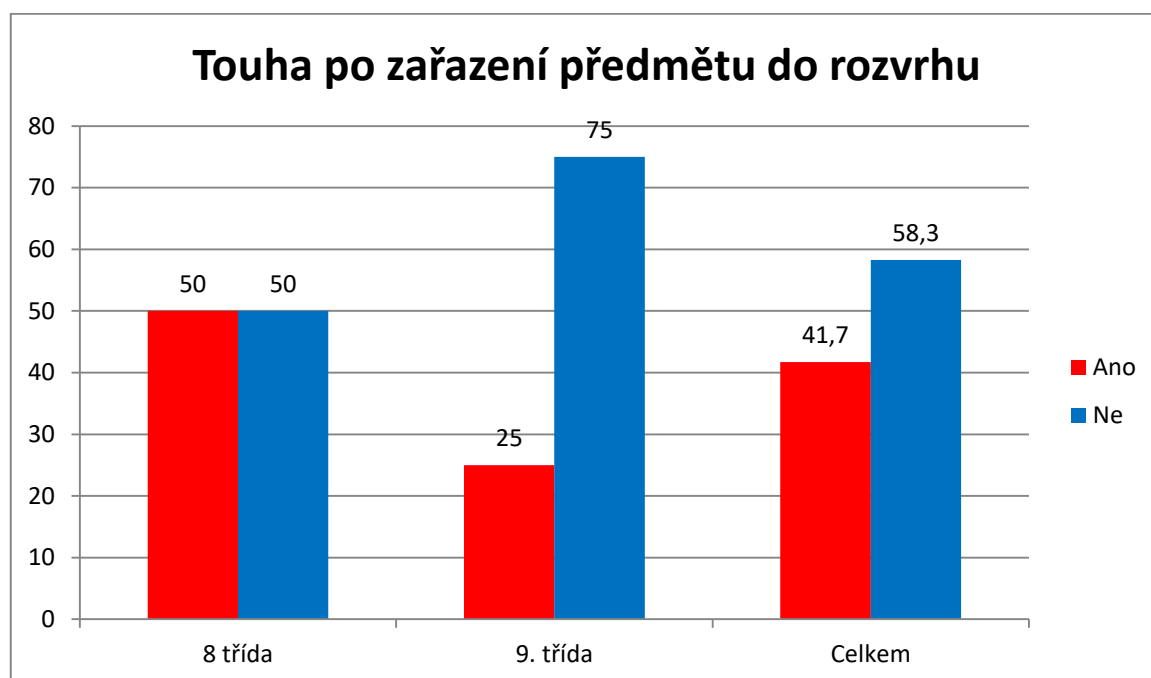
Na otázku číslo 6 odpovídali pouze ti žáci, kteří na předchozí otázku odpověděli ano, totiž, že sexuální výchovu probírají nebo probírali v některém předmětu. V 8. třídě bylo s výukou tohoto předmětu spokojeno 94 % žáků, nespokojeno 6 % žáků. V 9. třídě bylo spokojeno 86,7 % žáků a 13,3 % bylo nespokojeno s výukou předmětu, ve kterém se probírala sexuální výchova. Z celkového počtu žáků, kteří na otázku odpovídali, tj. 99 žáků, bylo spokojeno 92,9 % a nespokojeno 7,1 % žáků.

Jako důvody své nespokojenosti uváděli žáci, že byla výuka online, k tématu bylo poskytnuto málo informací, je to pro ně nekomfortní téma, dále také, že někdy vyučující málo vysvětlí probíranou kapitolu a bylo by třeba využívat novější a modernější videa, protože ta videa, která jim vyučující pouští jsou stará 30 let.

Tabulka č. 6.: Přehled odpovědí na otázku č. 7.: Pokud nemáš nebo jsi neměl/a v rozvrhu žádný předmět, ve kterém probíráte sexuální výchovu, chtěl/a bys ho mít?

	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	4	50	1	25	5	41,7
Ne	4	50	3	75	7	58,3

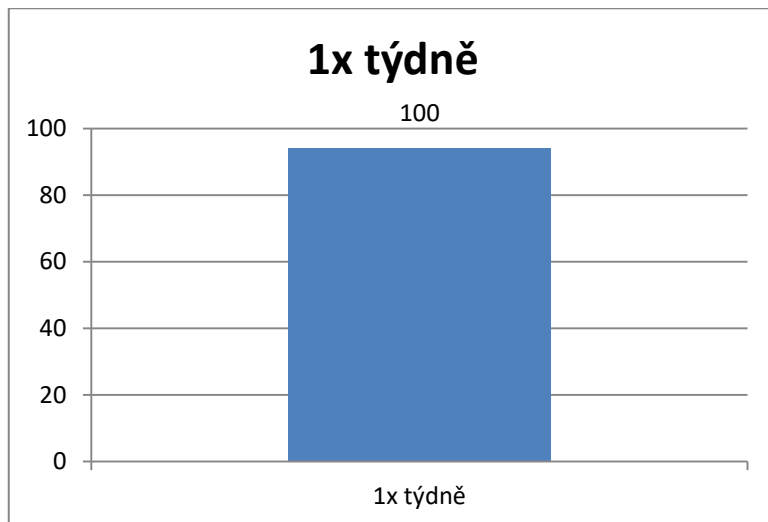
Graf č. 6.: Touha žáků po zařazení předmětu s tématikou sexuální výchovy do rozvrhu

Na otázku číslo 7 odpovídali pouze ti žáci, kteří na otázku číslo 5 odpovídali ne, totiž, že nemají ani neměli v rozvrhu předmět, který se zabývá sexuální výchovou. V 8. třídě by 50 % žáků takový předmět mít chtělo a 50 % nechtělo. V 9. třídě by takový předmět chtělo mít 25 % žáků a 75 % ne.

Jako důvody, proč by takový předmět nechtěli, uváděli žáci, že je to pro ně nekomfortní téma a připadá jim to divné a trapné.

Graf č. 7.: Přehled odpovědí na otázku č. 8.: Kolik hodin týdně máte, nebo jste měli tento předmět, ve kterém probíráte sexuální výchovu?

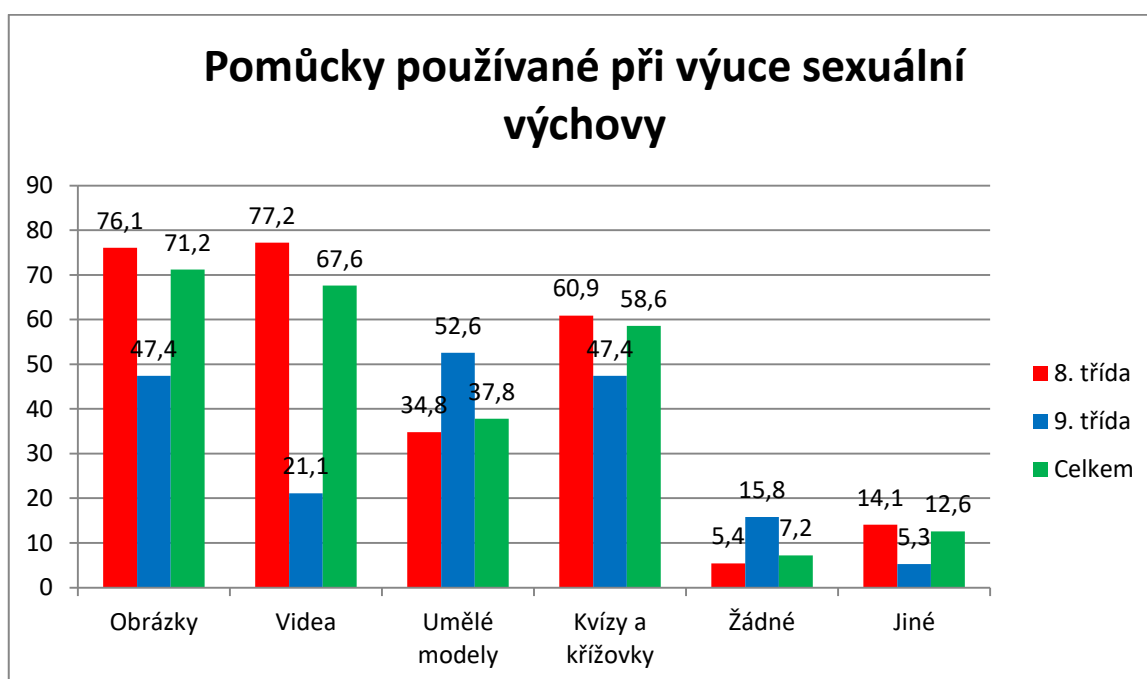

Všech 99 žáků, kteří odpovídali na otázku číslo 8 odpověděli, že mají sexuální výchovu nebo předmět, ve kterém ji probírají, jednu vyučovací hodinu týdně.

Tabulka č. 7.: Přehled odpovědí na otázku č. 9.: Označ pomůcky, které pan učitel/paní učitelka používá (používal/a) během sexuální výchovy.

Pomůcky	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Obrázky	70	76,1	9	47,4	79	71,2
Videa	71	77,2	4	21,1	75	67,6
Umělé modely	32	34,8	10	52,6	42	37,8
Kvízy a křížovky	56	60,9	9	47,4	65	58,6
Žádné	5	5,4	3	15,8	8	7,2
Jiné	13	14,1	1	5,3	14	12,6

Graf č. 8.: Pomůcky používané při výuce sexuální výchovy

V 8. třídě označovali žáci nejvíce obrázky - 76,1 % žáků, videa 77,2 % žáků a kvízy a křížovky 60,9 % žáků. Dále umělé modely označilo v 8. třídě 34,8 % žáků, 5,4 % žáků označilo, že žádné nepoužívají a 14,1 % označilo možnost jiné. Jako „jiné“ uváděli žáci 8. třídy kondomy a pesary, antikoncepci a prezentace.

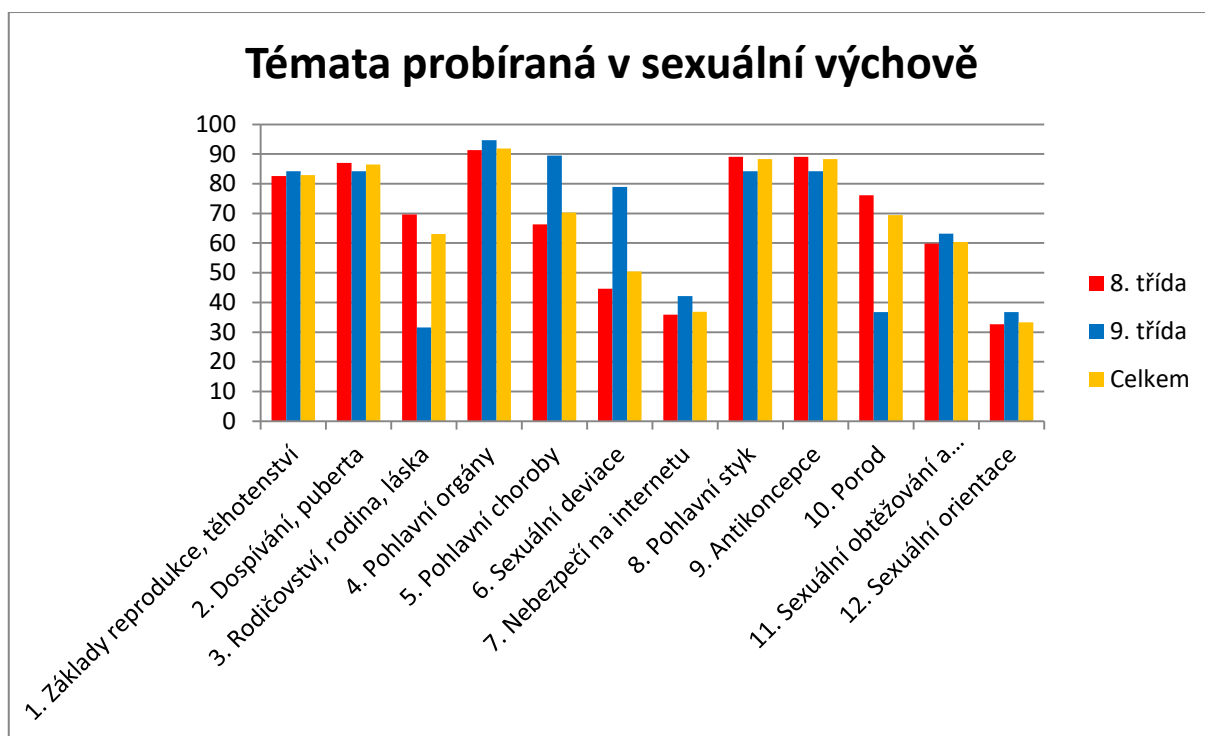
Žáci 9. třídy označovali nejčastěji možnost umělé modely – 52,6 % žáků, dále obrázky a kvízy a křížovky označilo 47,4 % žáků. Možnost žádné označilo 15,8% žáků a jiné 5,3 % žáků. Jako „jiné“ uváděli žáci 9. třídy práci s pracovním sešitem.

Z celkového počtu 111 žáků vybralo nejvíce žáků možnost obrázky, a to 71,2 % žáků, druhou nejčastější označovanou možností byla videa, která označilo 67,6 % žáků. Kvízy a křížovky označilo celkem 58,6 % žáků, umělé modely 37,8 % žáků. 7,2 % žáků uvedlo, že žádné pomůcky nepoužívají a 12,6 % žáků označilo možnost jiné.

Tabulka č. 8.: Přehled odpovědí na otázku č. 10.: Označ, která témata jste v sexuální výchově probírali.

Témata	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
1. Základy reprodukce, těhotenství	76	82,6	16	84,2	92	82,9
2. Dospívání, puberta	80	87	16	84,2	96	86,5
3. Rodičovství, rodina, láska	64	69,6	6	31,6	70	63,1
4. Pohlavní orgány	84	91,3	18	94,7	102	91,9
5. Pohlavní choroby	61	66,3	17	89,5	78	70,3
6. Sexuální deviace	41	44,6	15	78,9	56	50,5
7. Nebezpečí na internetu	33	35,9	8	42,1	41	36,9
8. Pohlavní styk	82	89,1	16	84,2	98	88,3
9. Antikoncepce	82	89,1	16	84,2	98	88,3
10. Porod	70	76,1	7	36,8	77	69,4
11. Sexuální obtěžování a zneužívání	55	59,8	12	63,2	67	60,4
12. Sexuální orientace	30	32,6	7	36,8	37	33,3

Graf č. 9.: Témata probíraná v sexuální výchově

Podle výsledků zaznamenaných v tabulce a grafu je v 8. třídě nejčastěji označované téma pohlavní orgány, které označilo 91,3 % žáků. O druhé místo se dělí témata antikoncepce a pohlavní styk s označením od 89,1 % žáků. Na třetím místě je téma dospívání a puberta, které označilo 87 % žáků. Dále základy reprodukce a těhotenství označilo 82,6 % žáků, porod 76,1 % žáků, rodičovství, rodina, láska 69,6 % žáků, pohlavní choroby 66,3 % žáků, sexuální obtěžování a zneužívání 59,8 % žáků. Nejméně zastoupené jsou možnosti sexuální deviace s označením od 44,6 % žáků, nebezpečí na internetu od 35,9 % žáků a úplně nejméně s 32,6 % bylo označováno téma sexuální orientace.

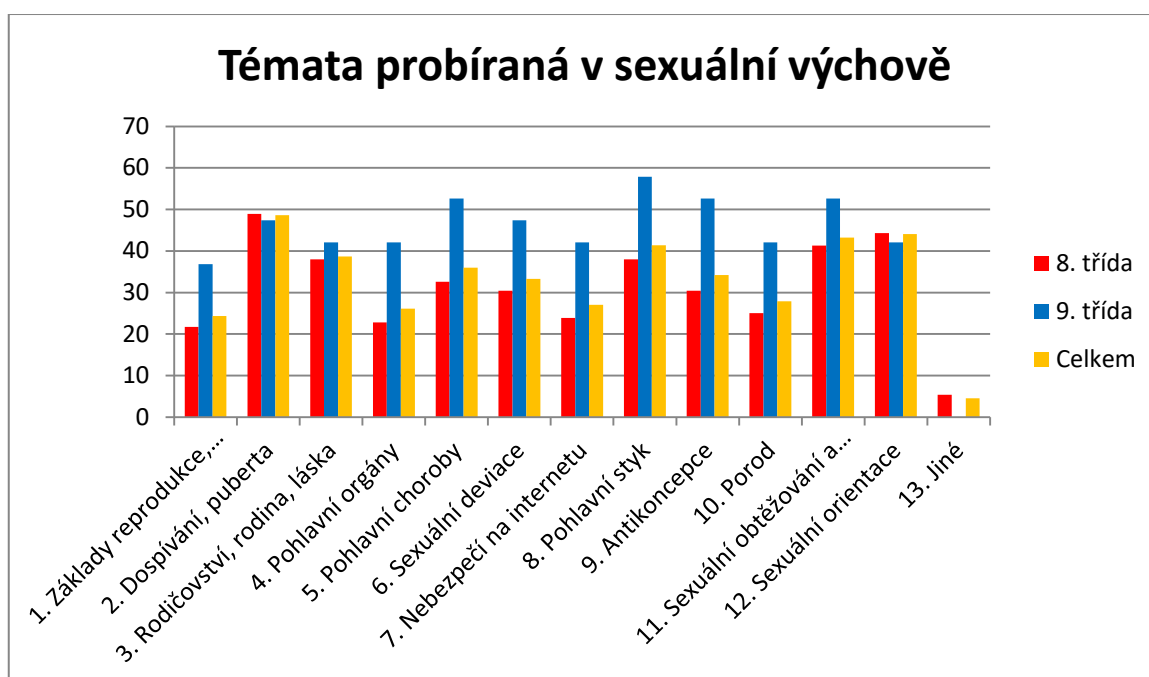
V 9. třídě označilo nejvíce žáků také téma pohlavní orgány, celkem 94,7 % žáků. Na druhém místě jsou pohlavní choroby, které označilo 89,5 % žáků. Témata základy reprodukce a těhotenství, dospívání a puberta, pohlavní styk a antikoncepce mají stejné zastoupení, tedy byly označeny od 84,2 % žáků. Sexuální deviace měly v 9. třídě procentuálně vyšší zastoupení, než v 8. třídě, tedy 78,9 %. Nejméně často byly označovány odpovědi sexuální orientace, porod a rodičovství.

Z celkového počtu 111 žáků bylo nejčastěji označované téma pohlavní orgány s 91,9 %, dále pak témata pohlavní styk a antikoncepce s 88,3 % a dospívání a puberta s 86,5 %. Nejméně zastoupenou možností s pouhými 33,3 % je téma sexuální orientace.

Tabulka č. 9.: Přehled odpovědí na otázku č. 11.: Která témata zajímají Tebe a chtěl/a bys je probírat během sexuální výchovy?

Témata	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
1. Základy reprodukce, těhotenství	20	21,7	7	36,8	27	24,3
2. Dospívání, puberta	45	48,9	9	47,4	54	48,6
3. Rodičovství, rodina, láska	35	38	8	42,1	43	38,7
4. Pohlavní orgány	21	22,8	8	42,1	29	26,1
5. Pohlavní choroby	30	32,6	10	52,6	40	36
6. Sexuální deviace	28	30,4	9	47,4	37	33,3
7. Nebezpečí na internetu	22	23,9	8	42,1	30	27
8. Pohlavní styk	35	38	11	57,9	46	41,4
9. Antikoncepce	28	30,4	10	52,6	38	34,2
10. Porod	23	25	8	42,1	31	27,9
11. Sexuální obtěžování a zneužívání	38	41,3	10	52,6	48	43,2
12. Sexuální orientace	41	44,6	8	42,1	49	44,1
13. Jiné	5	5,4	0	0	5	4,5

Graf č. 10.: Témata, která zajímají žáky

Nejčastěji označovaným tématem, které zajímá žáky 8. třídy je dospívání a puberta, které vybralo 48,9 % žáků. Těsně za ním se umístilo téma sexuální orientace s 44,6 % a na třetím místě je téma sexuální obtěžování a zneužívání označené od 41,3 % žáků. Nejméně označovaná jsou témata porod s 25 %, nebezpečí na internetu s 23,9 % a základy reprodukce a těhotenství s 21,7 % označení od žáků. Dále 5,4 % žáků také označilo možnost „jiné“ a zde uváděli, že by se chtěli dozvědět více o transsexualitě, LGBTQ+ komunitě a o tom, jak správně učit dítě o sexuální výchově.

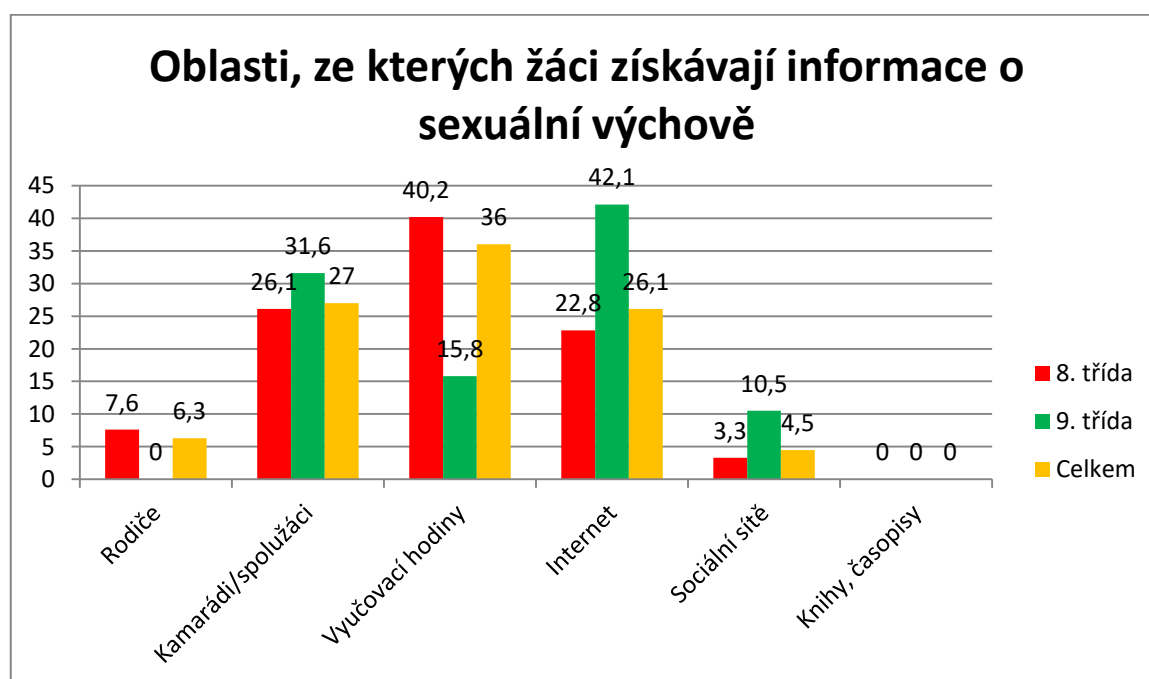
V 9. třídě žáky nejvíce zajímá téma pohlavní styk, toto téma označilo 57,9 % žáků. Na druhém místě se současně umístila témata antikoncepce a sexuální obtěžování a zneužívání s označením od 52,6 % žáků. Dále žáky zajímá téma dospívání a puberty a sexuální deviace. Nejméně žáci 9. třídy označovali téma základy reprodukce a těhotenství s označením pouze od 36,8 % žáků. V 9. třídě nikdo neoznačil možnost „jiné“.

Z celkového počtu 111 žáků bylo nejčastěji označováno téma dospívání a puberta, označilo 48,6 % žáků. Dále také téma sexuální orientace označeno od 44,1 % žáků, sexuální obtěžování a zneužívání od 43,2 % žáků a pohlavní styk od 41,4 % žáků. Nejméně celkově zastoupeným tématem jsou témata pohlavní orgány s 26,1 % a základy reprodukce a těhotenství s 24,3 %.

Tabulka č. 10.: Přehled odpovědí na otázku č. 12.: Odkud získáváš nejvíce informací z oblasti sexuální výchovy?

Získávání informací	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Rodiče	7	7,6	0	0	7	6,3
Kamarádi/spolužáci	24	26,1	6	31,6	30	27
Vyučovací hodiny	37	40,2	3	15,8	40	36
Internet	21	22,8	8	42,1	29	26,1
Sociální sítě	3	3,3	2	10,5	5	4,5
Knihy, časopisy	0	0	0	0	0	0

Graf č. 11.: Oblasti, ze kterých žáci získávají informace o sexuální výchově

Z grafu číslo 11 je zřejmé, že v 8. třídě získávají žáci nejvíce informací o sexuální výchově z vyučovacích hodin, označilo 40,2 % žáků a potom od kamarádů a spolužáků, označilo 26,1 % žáků. Dalších 22,8 % žáků uvedlo, že získává informace o sexuální výchově z internetu. Nejméně zastoupené jsou možnosti rodiče, které označilo 7,6 % žáků a úplně nejméně s pouhými 3,2 % ze sociálních sítí. Možnost knihy nebo časopisy neoznačil nikdo z nich.

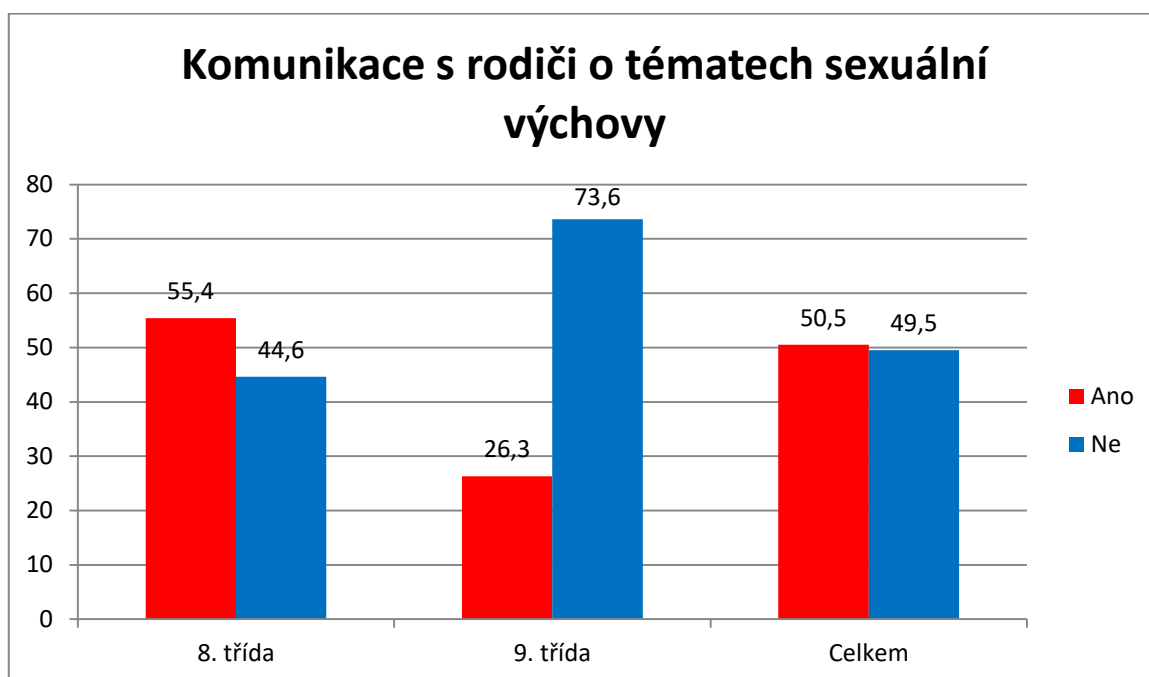
V 9. třídě je na prvním místě ve získávání informací o sexuální výchově internet, označilo jej 42,1 % žáků. Na druhém místě s 31,6 % jsou kamarádi a spolužáci a na třetím místě jsou vyučovací hodiny, které označilo 15,8 % žáků. Sociální sítě označilo v 9. třídě pouze 10,5 % žáků a rodiče a knihy nebo časopisy neoznačil nikdo.

Celkově získávají žáci informace o sexuální výchově z vyučovacích hodin (36 %) a téměř vyrovnaně od kamarádů a spolužáků (27 %) a z internetu (26,1 %). Od rodičů získává informace pouhých 6,3 % žáků a ani jeden z nich z knih nebo časopisů.

Tabulka č. 11.: Přehled odpovědí na otázku č. 13.: *Mluvíš se svými rodiči o tématech ze sexuální výchovy?*

Rodiče	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	51	55,4	5	26,3	56	50,5
Ne	41	44,6	14	73,6	55	49,5

Graf č. 12.: Komunikace s rodiči o tématech sexuální výchovy

V 8. třídě je poměr žáků, kteří se s rodiči o sexuální výchově baví a žáků, kteří se s rodiči o sexuální výchově nebaví, poměrně vyrovnaný. O trochu víc je těch, kteří se s rodiči o sexuální výchově baví, celkem 55,4 % žáků, a těch, kteří se s rodiči o tom nebaví je 44,6%.

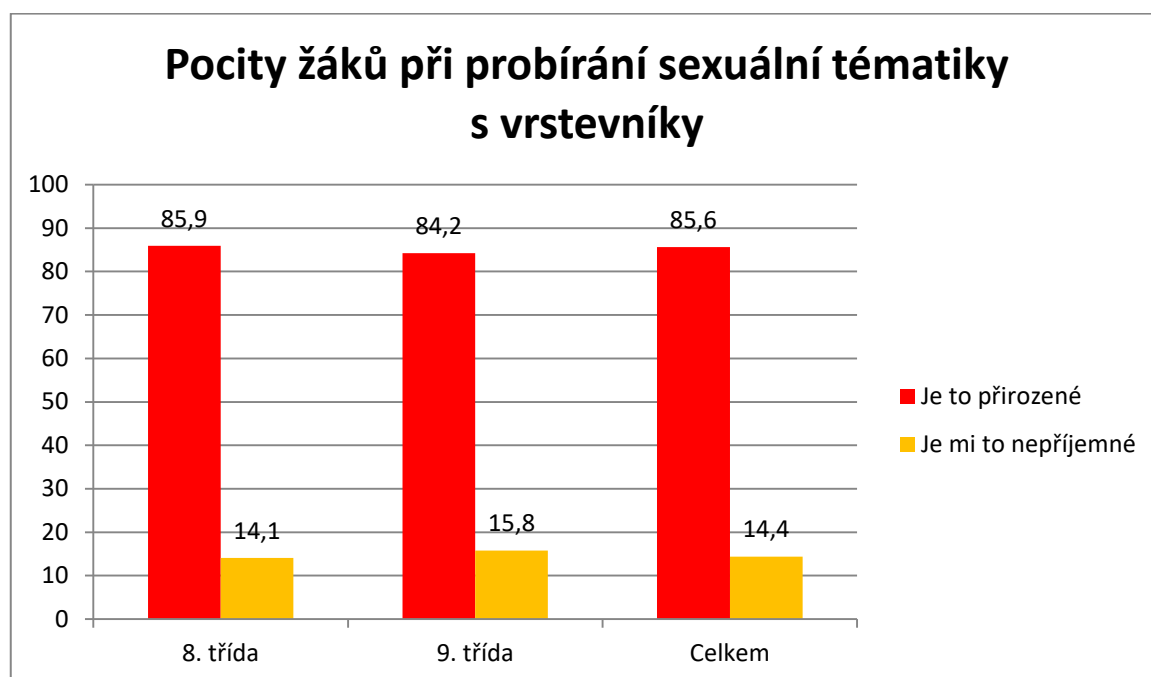
V 9. třídě je tento rozdíl podstatně větší. 73,6 % žáků uvedlo, že se doma s rodiči o sexuální výchově nebaví a pouze 26,3 % žáků uvedlo, že se o sexuální výchově s rodiči baví.

V celkovém počtu je to také poměrně vyrovnané, s rodiči se baví o sexuální výchově celkem 50,5 % žáků a nebaví se 49,5 % žáků.

Tabulka č. 12.: Přehled odpovědí na otázku č. 14.: Je pro tebe přirozené bavit se o sexuální tematice se svými kamarády/spolužáky, nebo je ti to nepříjemné?

	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Je to přirozené	79	85,9	16	84,2	95	85,6
Je mi to nepříjemné	13	14,1	3	15,8	16	14,4

Graf č. 13.: Pocity žáků při probírání sexuální tematiky s vrstevníky

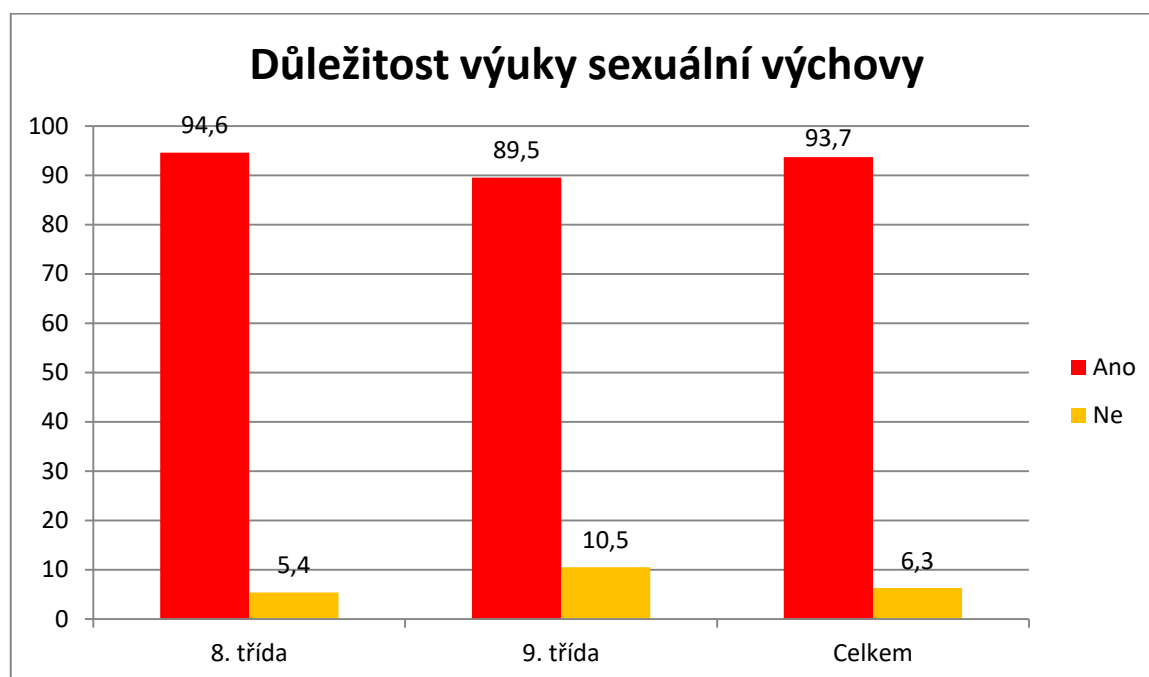
Pro většinu žáků 8. i 9. třídy je mluvení o sexuální tematice s kamarády a spolužáky přirozené, v 8. třídě pro 85,9 % a v 9. třídě pro 84,2 %. Nepříjemné je to pro 14,1 % žáků 8. třídy a 15,8 % žáků 9. třídy.

Z celkového počtu 111 žáků odpovědělo, že je pro ně mluvení se spolužáky o sexuální tematice přirozené 85,9 % žáků.

Tabulka č. 13.: Přehled odpovědí na otázku č. 15.: Je podle tebe důležité, aby se sexuální výchova vyučovala ve škole?

Důležitost sexuální výchovy	8. třída		9. třída		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Ano	87	94,6	17	89,5	104	93,7
Ne	5	5,4	2	10,5	7	6,3

Graf č. 14.: Důležitost výuky sexuální výchovy

Pro 94,6 % žáků 8. třídy je důležité, aby byla sexuální výchova součástí výuky. Pouhých 5,4 % si myslí, že ne. Jako důvody proč je sexuální výchova důležitá uváděli:

- Aby člověka připravila na život a rodičovství
- Protože si někteří lidé stále myslí, že homosexualita je nemoc a proto by se mělo více vyučovat o sexuální orientaci
- Aby byli žáci poučeni do budoucna a věděli co dělat a co nedělat
- Protože ne každý může o sexu mluvit s rodiči
- Bezpečí a základní znalosti
- Příprava dospívajících na sexuální život
- Vyhnutí se rizikům aj.

V 9. třídě odpovědělo 89,5 % žáků, že je podle nich výuka sexuální výchovy důležitá. Jako důvody uvedli:

- Základy do života
- Aby toto téma nebylo tabu a aby se toho ostatní nebáli
- Aby se lidé naučili chránit před pohlavními chorobami
- Učení se o vlastním těle
- Informovanost aj.

Podle 10,53 % žáků 9. třídy to není důležité.

Celkově je o důležitosti tohoto tématu přesvědčeno 93,7 % žáků a o opaku je přesvědčeno 6,3 % žáků.

Otázka číslo 16.: *Napadá tě k sexuální výchově ještě něco, co nebylo v dotazníku zmíněno?*

Tato otázka byla nepovinná, jen doplňující a žáci mohli napsat to, co je během vyplňování dotazníku napadlo, ale dotazník to nezmiňoval.

Příklady odpovědí:

- Téma nebezpečí na internetu je důležité
- Důležité je také téma menstruace
- Různé reakce spolužáků na sexuální výchovu
- Více rozebírat téma sexuální orientace
- Nepřijatelnost špatného chování k homosexuálům
- Téma drog a bezpečí
- Více témat o péči o dítě

15 Diskuse

Výsledky mého dotazníkového šetření potvrdily hypotézu, že většina žáků získává informace z oblasti sexuální výchovy z vyučovacích hodin (36 %), od svých kamarádů a spolužáků (27 %) a z internetu (26,1 %). Tento výsledek jsem očekávala, ale potěšilo mě, že někteří žáci uvedli, že se nejvíce o sexuální tématicke dozvídají doma, protože jak uvádí Trojan (2009), sexuální výchova by měla začínat v podstatě od narození a je důležité, aby dali rodiče dětem pocit, že je v pořádku se ptát.

Hypotéza, že se většina žáků s rodiči o sexuální výchově příliš nebaví, se nepotvrdila, protože 50,5 % žáků uvedlo, že se svými rodiči doma o sexuální tématicke mluví. Přestože tento výsledek znamená, že má hypotéza byla špatná, mám z něj radost, protože jak píšou výše, je opravdu důležité, aby rodiče podněcovali zájem dětí o tato témata a ukázali jim, že je v pořádku se ptát. Naopak je nebezpečné tento zájem u dětí potlačovat nebo se v případě dotazů odpovědím vyhýbat, protože dítě si zapamatuje pocit, který mělo při takovém rozhovoru a může se proto přestat ptát a ve škole se potom bude během sexuální výchovy cítit nepatřičně.

Co se týče období, ve kterém se žáci poprvé setkali se sexuální výchovou, dotazníkové šetření potvrdilo, že většina žáků se s tímto tématem poprvé setkala na 2. stupni základní školy. Tuto možnost označilo 58,6 % žáků. Dalších 21,6 % uvedlo, že poprvé se se sexuální výchovou setkali doma a 9,9 % označilo možnost na 1. stupni základní školy. Vzhledem k tomu, že sexuální výchova na 1. stupni základních škol je zahrnuta v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (Rašková, 2006; in Rašková, 2008), očekávala bych, že tento údaj bude vyšší.

Má čtvrtá hypotéza byla také potvrzena výsledky dotazníkového šetření. 89,2 % žáků uvedlo, že sexuální výchovu probírají nebo probírali v určitém předmětu a jako daný předmět nejčastěji uváděli Rodinná výchova nebo Výchova ke zdraví. Na obou dvou školách, na kterých byl výzkum prováděn, mi bylo před vyplněním dotazníku řečeno, že žáci 8. třídy mají sexuální výchovu jako součást jednoho z výše uvedených předmětů.

S tím, že se potvrdí i pátá hypotéza, jsem počítala. Z uvedených témat v dotazníku, kdy měli žáci označit ta témata, která v sexuální výchově probírají nebo probírali, byl nejnižší údaj u možnosti sexuální orientace, a to pouhých 33,3 %. Ovšem naopak u otázky, která témata zajímají žáky a chtěli by je probírat, byl údaj u možnosti sexuální orientace už

vyšší, dokonce jeden z nejvyšších z celého seznamu témat, a to 44,1 %. Vyšší údaj měly pouze témata sexuální obtěžování a zneužívání 43,2 % a dospívání a puberta 48,6 %.

Poslední hypotéza o tématech ze sexuální výchovy, která se na základních školách probírají nejčastěji a do větší hloubky se podle výsledků výzkumu také potvrdila. Nejvíce probíraným tématem z oblasti sexuální výchovy je téma pohlavní orgány 91,9 %, dále antikoncepce 88,3%, dospívání a puberta 86,5 %, základy reprodukce a těhotenství 82,9 % a pohlavně přenosné choroby 70,3 %. Méně mělo z předpokládaných témat jen téma rodičovství, rodina, láska, a to 63,1 %. Jeden žák v poslední otázce dokonce uvedl, že by uvítal více informací o péči o dítě.

Docela mě překvapilo, že z témat, která žáci označovali jako probíraná, mělo nízký výsledek téma nebezpečí na internetu. Očekávala bych, že v dnešní době, kdy nebezpečí stále roste v důsledku vzniku nových sociálních sítí a nových způsobů průniku k citlivým informacím, bude mít toto téma vyšší výsledek, než pouhých 36,9 %. Jeden z dotazovaných uvedl, že by ocenil více informací z této oblasti.

Také mě potěšilo, že žáci odpovídali na otázku číslo 16 i přesto, že byla nepovinná. I jejich odpovědi mě mile potěšily, protože na nich bylo vidět, že sexuální výchovu berou vážně a o témata s ní spojená se zajímají, někteří i mimo školu.

Co se týče limitů výzkumu, je zde problémem určitě fakt, že na dotazník odpovídaly čtyři 8. třídy a pouze jedna 9. třída. Ale vzhledem k tomu, že všichni žáci, kteří dotazník vyplňovali, podle informací od vedení škol měli nebo mají sexuální výchovu jako součást předmětu Výchova ke zdraví nebo Rodinná výchova, výsledky by měli odpovídat skutečnosti.

Také jsem chtěla svůj výzkum porovnat s podobnými výzkumy provedenými v posledních letech. Bohužel se mi ale nepodařilo najít výzkumy se stejným nebo podobným zaměřením a se shodnými či podobnými otázkami. Našla jsem pár výzkumů, které měli některé otázky podobné, ale byly provedeny před více než deseti lety a také cílové skupiny se neshodovali s tou mojí.

Závěr

Bakalářská práce měla několik cílů. Teoretická část se zabývá metodikou sexuální výchovy a jejími podmínkami. Popisuje jednotlivé věkové kategorie, ve kterých je vhodné začít s výukou určitých sexuálních témat. Praktická část zjišťuje pomocí dotazníkového šetření současnou úroveň výuky sexuální výchovy na základních školách a postoje a názory žáků k této výuce. Dále také zjišťuje, odkud, pokud ne ze školy nebo z domova, si žáci získávají informace z oblasti sexuální výchovy a jestli je pro ně sexuální výchova ve škole důležitá.

Sexuální výchova a témata s ní související jsou v poslední době hodně diskutovaným tématem, přesto je to stále pro mnoho lidí tabu. Z toho důvodu se o tom musí více mluvit zejména s dětmi. Děti musí být rodiči už od narození vedené k tomu, že mluvit o sexu a sexuálních tématech je přirozené, aby se tím podpořil jejich správný vývoj a nalezení vlastní identity. Správný přístup v sexuální výchově může snížit počet případů šikany a násilí na členech LGBTQ+ komunity a sexuálního násilí obecně.

Z dotazníkového šetření se zjistilo, že 92,9 % žáků je spokojeno s výukou sexuální výchovy na jejich škole. Dále pro 93,7 % dotázaných žáků je sexuální výchova důležitá, zejména z důvodu přípravy na budoucí sexuální život a rodičovství. Téměř polovina žáků (49,5 %) uvedla, že se doma nebaví s rodiči o sexuální tematice. To je sice lepší výsledek, než jaký jsem očekávala, ale s ohledem na to, co píše výše, to dobré není. Nejvíce informací ze sexuální tematiky získávají žáci z vyučovacích hodin (36%) a od kamarádů a spolužáků (27 %) a také z internetu (26,1 %). Na otázku, jestli je pro žáky přirozené nebo nepříjemné bavit se o sexuálních tématech s vrstevníky, odpovědělo 85,6 % žáků, že je to pro ně přirozené, což je velmi dobrý výsledek vzhledem k nedostatku komunikace o sexuální tematice mezi žáky a rodiči.

Pro další výzkum by bylo zajímavé získat odpovědi na dotazník od žáků víceletého gymnázia porovnat výsledky s odpověďmi žáků ze základních škol. Dále také vytvořit dotazník pro učitele sexuální výchovy a výsledky porovnat s odpověďmi jejich žáků.

Závěrem mé bakalářské práce bych chtěla říct, že stanovené cíle byly splněny a s výsledky jsem spokojená.

Seznam použité literatury

1. DONÁT, Josef a Nora DONÁTOVÁ. Důvěrně a otevřeně o sexualitě: sexuální výchova pro základní školu a pro nižší ročníky víceletých gymnázií. 2., aktualiz. vyd. Praha: Fortuna, 2007. 95s. ISBN 978-80-7168-990-4.
2. GEGENFURTNER, Andreas a Markus GEBHARDT. Sexuality education including lesbian, gay, bisexual, and transgender (LGBT) issues in schools. Educational research review. [Amsterdam]: Elsevier, 2017, 215-222. ISSN 1747-938X.
3. JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER. Didaktika sexuální výchovy. Hradec Králové: Gaudemus (nakladatelství), 1999. 107s. ISBN 80-7041-902-4.
4. KNEBLOVÁ, Eva. Sexuální výchova pohledem psychologičky. Řízení školy: odborný měsíčník pro ředitele škol. Praha: ASPI Publishing, 2010, 7(9), 25-27. ISSN 1214-8679.
5. KRIŠOVÁ, Dagmar a Marcela POLÁČKOVÁ. Děti to chtějí vědět taky: o respektujících vztazích a sexuálním zdravím. Praha: Konsent, 2022. 227s. ISBN 978-80-11-02449-9.
6. RAŠKOVÁ, Miluše. Přípravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. Monografie. 190s. ISBN 978-80-244-2077-6.
7. TÄUBNER, Vladimír. Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství. Praha: Státní zdravotní ústav, 1996. 45s. ISBN 80-7071-029-2.
8. TROJAN, Ondřej. Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele. Praha: Fragment, 2009. 152s. ISBN 978-80-253-0833-2.

Internetové zdroje

1. KOLEKTIV AUTORŮ. Rámcový vzdělávací program [online]. c2023. [cit.2023-04-30]. Dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/R%C3%A1mcov%C3%BD_vzd%C4%9B%C3%A1vac%C3%AD_program
2. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – RVP ZV 2010 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, [cit.2023-04-30]. Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/file/21592>

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník určený pro žáky druhého stupně základních škol

Ahoj holky a kluci,

Jmenuji se Aneta Valášková a jsem studentkou Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění tohoto dotazníku, který bude sloužit jako zdroj informací pro mou bakalářskou práci. Dotazník je anonymní, nevyplňujete jméno ani příjmení a získané informace nebudou využity jinde, než v mé bakalářské práci.

Předem Vám děkuji za Váš čas a ochotu.

1. Jaké je tvé pohlaví?

- Holka
- Kluk

2. Do které chodíš třídy?

- 6. třída
- 7. třída
- třída
- třída

3. Setkal/a jsi se někdy se sexuální výchovou? Víš, co to je?

- Ano
- Ne
- Nevím/nevzpomínám si

4. Kde jsi se poprvé setkal/a se sexuální výchovou? (pouze 1 odpověď)

- Doma
- V mateřské škole
- Na 1. stupni ZŠ
- Na 2. stupni ZŠ
- Nevím/nevzpomínám si

5. Probíráte nebo jste probírali sexuální výchovu v některém předmětu?

- Ano – ve kterém?.....
- Ne

6. Pokud ano, byl/a jsi s tím spokojený/á?

- Ano
- Ne – Proč?.....

7. Pokud nemáš nebo jsi neměl/a v rozvrhu žádný předmět, ve kterém probíráte sexuální výchovu, chtěl/a bys ho mít? (vyplň pouze, pokud NEMÁŠ sexuální výchovu v rozvrhu)

- Ano – ve kterém?.....
- Ne

8. Kolik hodin týdně máte nebo jste měli tento předmět, ve kterém probíráte sexuální výchovu?

.....

9. Označ pomůcky, které pan učitel/paní učitelka používá (používal/a) během sexuální výchovy

- Obrázky
- Videá
- Umělé modely
- Kvízy a křížovky se sexuální tematikou
- Žádné nepoužívá
- Jiné – doplň:.....

10. Označ, která témata jste v sexuální výchově probírali.

- Základy reprodukce, těhotenství
- Dospívání, puberta
- Rodičovství, rodina, láska
- Pohlavní orgány
- 5. Pohlavní choroby
- 6. Sexuální deviace
- 7. Nebezpečí na internetu

- Pohlavní styk
- Antikoncepce
- Porod
- 11. Sexuální obtěžování a zneužívání
- 12. Sexuální orientace

11. Která témata zajímají Tebe a chtěl/a bys je probírat během sexuální výchovy? Označ:

- Základy reprodukce, těhotenství
- Dospívání, puberta
- Rodičovství, rodina, láska
- Pohlavní orgány
- 5. Pohlavní choroby
- 6. Sexuální deviace
- 7. Nebezpečí na internetu
- Pohlavní styk
- Antikoncepce
- Porod
- 11. Sexuální obtěžování a zneužívání
- 12. Sexuální orientace
- 13. Jiné – doplň:

12. Odkud získáváš nejvíc informací z oblasti sexuální výchovy?

(pouze jedna odpověď)

- Rodiče
- Kamarádi/spolužáci
- Vyučovací hodiny
- Internet
- Sociální sítě
- Knihy nebo časopisy

13. Mluvíš se svými rodiči o tématech ze sexuální výchovy?

- Ano
- Ne

14. Je pro tebe přirozené bavit se o sexuální tematice se svými kamarády/spolužáky, nebo je ti to nepříjemné?

- Je to přirozené
- Je mi to nepříjemné

15. Je podle tebe důležité, aby se sexuální výchova vyučovala ve škole?

- Ano – Proč?.....
- Ne

16. Napadá tě k sexuální výchově ještě něco, co nebylo v dotazníku zmíněno?

.....